

Stichting Pensioenfonds Coram

Jaarverslag 2019

1 INHOUD

1	INHOUD	2
2	KENGETALLEN EN KERNCIJFERS	3
2.1	MEERJARENOVERZICHT VAN KENGETALLEN EN KERNCIJFERS	3
2.2	TOELICHTING OP DOEL EN FUNCTIE MEERJARENOVERZICHT	4
3	VERSLAG VAN HET BESTUUR	5
3.1	PROFIEL	5
3.2	ORGANISATIE	8
3.3	VERSLAG VAN DE VISITATIECOMMISSIE	14
3.4	VERSLAG VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN	18
3.5	VERSLAG VAN HET BESTUUR	21
3.6	RISICOPARAGRAAF TEN AANZIEN VAN DOELSTELLINGEN, BELEID EN RISICOHOUING 28	
3.7	FINANCIËLE PARAGRAAF	39
3.8	BELEGGINGENPARAGRAAF	45
3.9	PENSIOENPARAGRAAF	56
3.10	ACTUARIËLE PARAGRAAF	58
3.11	TOEKOMSTPARAGRAAF	61
4	JAARREKENING	65
4.1	BALANS	65
4.2	STAAT VAN BATEN EN LASTEN	67
4.3	BESTEMMING VAN HET SALDO VAN BATEN EN LASTEN	69
4.4	KASSTROOMOVERZICHT	70
4.5	TOELICHTING BEHORENDE TOT DE JAARREKENING	71
4.5.1	INLEIDING	71
4.5.2	OVEREENSTEMMINGSVERKLARING	71
4.5.3	GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING	71
4.5.4	GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING	76
4.5.5	GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT	78
4.5.6	TOELICHTING OP DE BALANS	78
4.5.7	RISICOBEBEER EN DERIVATEN	87
4.5.8	NIET IN DE BALANS OPGENOMEN ACTIVA EN VERPLICHTINGEN	96
4.5.9	VERBONDEN PARTIJEN	96
4.5.10	TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN	97
4.5.11	BELASTINGEN	102
4.5.12	STATUTAIRE REGELING OMTRENT DE BESTEMMING VAN HET SALDO VAN BATEN EN LASTEN	102
4.5.13	GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM	102
5	OVERIGE GEGEVENS	104
5.1	ACTUARIËLE VERKLARING	104
5.2	CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT	106

2 KENGETALLEN EN KERNCIJFERS

2.1 Meerjarenoverzicht van kengetallen en kerncijfers

	2019	2018	2017	2016	2015
Deelnemers					
Deelnemers ¹	237	215	225	222	230
Gewezen deelnemers	452	428	421	398	381
Pensioengerechtigden	<u>234</u>	<u>229</u>	<u>216</u>	<u>218</u>	<u>218</u>
Totaal aantal deelnemers	923	872	862	838	829
Ouderdomspensioen	164	159	153	154	148
Nabestaanden- en wezenpensioen	<u>70</u>	<u>70</u>	<u>63</u>	<u>64</u>	<u>70</u>
Totaal pensioengerechtigden	234	229	216	218	218
<i>Bedragen in €*1.000</i>					
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie ²	1.879	1.809	1.807	1.683	1.678
Kostendekkende premie	2.526	2.382	2.597	2.282	1.986
Gedempte premie	1.695	1.644	1.727	1.701	1.529
Pensioenuitvoeringskosten	309	290	268	265	285
Uitvoeringskosten in euro per deelnemer ³	656	653	608	602	636
Ouderdomspensioen	1.272	1.214	1.108	1.066	1.072
Wezenpensioen/afkopen	8	19	21	3	11
Nabestaandenpensioen	<u>378</u>	<u>344</u>	<u>336</u>	<u>320</u>	<u>320</u>
Totaal pensioenuitkeringen	1.658	1.577	1.465	1.389	1.403
Saldo overdracht van rechten	-242	-146	-	-	247
Toeslagverlening in % ⁴	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Aanwezig pensioenvermogen	75.652	63.909	66.195	62.555	57.431
Technische voorzieningen	77.736	67.077	65.276	65.883	60.044
Minimaal vereist eigen vermogen (MEV)	3.187	2.749	2.676	2.701	2.478
Vereist vermogen (exclusief MEV)	12.831	11.580	12.068	11.739	10.580
Beleidsdekkingsgraad	95,0%	100,2%	99,7%	91,2%	98,1%
Actuele dekkingsgraad	97,3%	95,3%	101,4%	94,9%	95,6%

¹ Inclusief de (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte deelnemers.

² Zie voor een toelichting op de feitelijke -, gedempte en kostendekkende premie paragraaf 3.11.

³ Het aantal deelnemers is hierbij de som van de actieve en gepensioneerde deelnemers overeenkomstig de aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie.

⁴ De toeslagpercentages zijn de toeslagverlening die in het boekjaar is gegeven per de 1e van het volgende boekjaar.

	2019	2018	2017	2016	2015
Vereiste dekkingsgraad ⁵	120,6%	121,4%	122,6%	121,9%	121,7%
Reële dekkingsgraad ⁶	76,6%	81,7%	80,9%	74,7%	79,7%
Beleggingsportefeuille					
Aandelen	29.447	23.457	26.742	25.612	22.663
Vastrentende waarden	44.507	38.680	36.964	35.154	31.686
Derivaten	-	-	-	-256	703
Totaal beleggingen	73.954	62.137	63.706	60.510	55.052
Beleggingsopbrengsten	12.009	-2.314	3.727	4.597	-589
Beleggingsperformance					
Beleggingsrendement	19,4%	-3,5%	6,2%	8,6%	-0,9%
Beleggingsrendement afgelopen 5 jr. ⁷	5,97%	5,81%	6,77%	8,02%	5,52%
Vermogensbeheer in % van gem. verm.	0,42%	0,38%	0,47%	0,48%	0,49%
TV actieven als % van totale TV	34%	35,0%	36,8%	40,7%	40,6%

2.2 Toelichting op doel en functie meerjarenoverzicht

Het doel van het meerjarenoverzicht is inzicht te geven in de belangrijkste kengetallen en kerncijfers over de afgelopen vijf jaar.

De dekkingsgraad is het quotiënt van het pensioenvermogen en de voorziening pensioenverplichtingen. De portefeuillerendementen zijn vóór aftrek custodian- en overige kosten.

Ale bedragen in dit verslag zijn in EUR x 1000 tenzij anders wordt vermeld.

⁵ In verband met de gewijzigde berekeningsmethode (door de implementatie van het nFTK) zijn de vergelijkende cijfers over 2014 herrekend.

⁶ Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

⁷ Meetkundig gemiddelde.

3 VERSLAG VAN HET BESTUUR

3.1 Profiel

Stichting Pensioenfonds Coram, statutair gevestigd te Geldrop is opgericht op 23 augustus 1977. De laatste statutenwijziging was op 24 maart 2017. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41087291. Het fonds is een ondernemingspensioenfonds en is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Missie

Stichting Pensioenfonds Coram wil voor zowel haar deelnemers als de werkgever een duurzaam en betrouwbaar pensioenfonds zijn. Met een eigen ondernemingspensioenfonds is de invloed en betrokkenheid van de belanghebbenden het grootst en kunnen de belanghebbenden zelf het serviceniveau kiezen binnen een acceptabele omvang van de uitvoerings- en vermogensbeheerkosten.

Het bestuur realiseert zich dat een eigen ondernemingspensioenfonds niet realiseerbaar blijft en is voornemens om zich (op termijn) aan te sluiten bij een bedrijfstak pensioenfonds waar inmiddels intensieve gesprekken mee worden gevoerd. In 2019 is hierover uitvoerig overleg geweest met de sociale partners en de werkgever. In 2020 zullen deze gesprekken geïntensiveerd worden met als doelstelling om eind 2020 tot besluitvorming over te kunnen gaan.

Visie

Bij een duurzaam en betrouwbaar pensioenfonds hoort een solide (financieel) beleid. Belangrijke onderdelen van het beleid zijn onder meer het premie- en indexatiebeleid, medezeggenschap van alle belanghebbenden, beginselen van goed pensioenfondsbestuur, het beleggingsbeleid en een gedegen risicomanagement- en communicatiebeleid.

Het handhaven van een solide (financieel) beleid vergt veel van het bestuur. Zowel in tijd, kennis als kosten. Het voortbestaan van een eigen ondernemingspensioenfonds is dan ook niet evident.

Het is de ambitie om het geld dat aan ons is toevertrouwd zo te beheren, dat alle participanten nu en in de toekomst een goed pensioen wordt geboden. Het is de ambitie van het fonds om dit pensioen te indexeren om de koopkracht voor de deelnemers in stand te houden. Dit kan niet uit de premie worden gefinancierd. Dit betekent dat het pensioenfonds dit moet verdienen met beleggen. Het pensioenfonds neemt dus beleggingsrisico, omdat het van mening is dat beleggingsrisico, gemiddeld genomen, op de lange termijn beloond wordt met een positief rendement. Het lopen van risico's betekent ook dat handhaving van de nominale aanspraken laat staan koopkrachtbehoud geen vanzelfsprekendheden zijn.

Ook dit jaar is het pensioenfonds er niet in geslaagd deze ambitie te realiseren. Aan het eind van het boekjaar was de beleidsdekkingsgraad nog steeds lager dan het Minimaal

Vereist Vermogen. Dit is het vijfde achtereenvolgende jaar. Is dit zes achtereenvolgende jaren het geval dan zal in het zevende jaar een korting op de pensioenen en aanspraken onvermijdelijk zijn.

Strategie

Het pensioenfonds voert een “no nonsense”-beleid. Daarmee is zij nog steeds in staat om tegen acceptabele tijdsbesteding en kosten de pensioenregeling uit te voeren. Dit laat onverlet dat het verstandig is om de uitvoering van de pensioenregeling via een eigen ondernemingspensioenfonds periodiek (in beginsel om de drie jaar of vaker, indien de omstandigheden daartoe aanleiding geven) te toetsen en te evalueren.

Het bestuur houdt zowel de uitvoeringskosten als die van vermogensbeheer nauwlettend in de gaten. Ook in 2019 is dat het geval geweest. Per saldo zijn de kosten licht gestegen. Door de maatregelen die de afgelopen jaren genomen zijn lijken grote verdere besparingen nauwelijks mogelijk.

We zijn van mening dat we ook in 2019 geen onverantwoorde risico's hebben genomen in het beleggingsbeleid en dat we door goede monitoring en rapportages (zie de risicoparagraaf) in control zijn over wat er gebeurt. De rapportages van de adminstrateur geven ook aan dat vastlegging van gegevens, uitkeringen e.d. voldoen aan de eisen die we daaraan gesteld hebben.

Betrokkenheid van deelnemers is van groot belang voor het behoud van draagvlak en solidariteit. Duidelijke en transparante communicatie, ook over risico's, staat hoog in het vaandel. Het pensioenfonds wil de deelnemers een helder inzicht geven in hun pensioensituatie.

Begin 2019 is de nieuwsbrief uitgegaan waarin ondermeer aandacht is besteed aan de kansen op indexatie en kortingen op zowel de korte als de middellange termijn.

Het bestuur draagt zorg voor voortdurende ontwikkeling van de eigen kennis en vaardigheden.

Het geschiktheidsplan is in dit jaar weer geëvalueerd en aangepast.

Beleid en verantwoording

Het fonds geeft uitvoering aan het pensioenreglement zoals overeengekomen in de met de aangesloten ondernemingen overeengekomen uitvoeringsovereenkomst. Deze uitvoering bestaat uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. Hiertoe wordt voor vier aangesloten ondernemingen en 923 deelnemers, gewezen deelnemers/slapers en gepensioneerden einde 2019, EUR 75.652 vermogen belegd (inclusief het herverzekeringsdeel).

In de uitvoeringsovereenkomst zijn afspraken gemaakt over de beleidsruimte van het bestuur. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt als “goed huisvader” de regie over de werkzaamheden van het fonds.

In de Actuariële en Beleidstechnische Nota (ABtN) zijn de opzet van het fonds, de risicoanalyse en wijze van uitvoering gedocumenteerd. Onderdeel van het beleid is een noodprocedure waarin is beschreven hoe het fonds omgaat met de besluitvorming in spoedeisende situaties. Deze noodprocedure is onderdeel van het crisisplan van het fonds dat als bijlage bij de ABN is opgenomen.

De uitvoeringsovereenkomst, het pensioenreglement en de ABtN zijn beschikbaar op de website van het pensioenfonds.

Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/zij handelt in het belang van alle belanghebbenden van het fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen. De overwegingen die het bestuur afweegt worden in de notulen van de bestuursvergaderingen vastgelegd. Het bestuur weegt in zijn besluitvorming de aanbevelingen van de visitatiecommissie mee en gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan bij het afleggen van verantwoording.

3.2 Organisatie

Bestuur

De samenstelling van het bestuur per 31 december 2019 is als volgt:

Naam	Geboorte jaar	Functie	Vertegen woordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
Ir. P. Hulshof MBA	1955	Voorzitter	Werkgever	01-03-2008	2020
R.A.M. Rosenau	1964	Secretaris	Werknemer	12-06-2009	2021
Vacature			Werkgever		
Mevr. J. Cats	1977		Werknemer	01-10-2016	2020
Mevr. S. Smits	1981		Werkgever	01-10-2016	2020
A.W.J. Vergauwen	1952	Aspirant	Pens.Gerechtigden		

De zittingsperiode van de heer Debrauwer liep in 2019 af waarbij de heer Debrauwer zich niet beschikbaar stelt voor een nieuwe bestuursperiode. In de hierdoor ontstane vacature voor een vertegenwoordiging namens de werkgever is nog niet voorzien.

De heer Vergauwen is inmiddels aangemeld bij DNB. Van DNB is nog geen reactie ontvangen zodat de heer Vergauwen nog als aspirant bestuurslid staat vermeld.

Het bestuur van het fonds heeft de dagelijkse uitvoering van de werkzaamheden uitbesteed aan een uitvoeringsorganisatie te weten Appel Pensioenuitvoering B.V. Deze werkzaamheden betreffen de pensioenadministratie en de bestuursondersteuning.

Het vermogensbeheer is ondergebracht bij BNP Paribas Asset Management. Het fonds wordt hierbij geadviseerd door EY Montesquieu Finance B.V.

Uitgangspunt is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk is en blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken. Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en reglementen van het fond, in overeenstemming met de vastlegging in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABtN).

Diversiteit bestuur en overige gremia

Het bestuur bestaat uit drie mannen en twee vrouwen en het verantwoordingsorgaan uit twee mannen en een vrouw. Het bestuur streeft naar minimaal één man en één vrouw in het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Ten aanzien van leeftijd streeft het bestuur naar tenminste één persoon die jonger is dan 40 jaar in zowel het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Op dit moment wordt binnen het bestuur voldaan aan deze doelstelling. Binnen het verantwoordingsorgaan wordt niet voldaan aan de leeftijdsgrens.

Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur bestaat uit de voorzitter en de secretaris. De administrateur voert de dagelijkse gang van zaken. Alle operationele besluiten worden via de bestuursondersteuning voorgelegd aan het bestuur.

Verantwoordingsorgaan (VO)

Het VO vertegenwoordigt alle belanghebbenden van het fonds. Uitgangspunt in het handelen van ieder individueel lid van het VO en het VO als geheel is dat hij/zij handelt in het belang van alle belanghebbenden van het fonds, rekening houdend met de korte- en langetermijneffecten van maatregelen.

Jaarlijks beoordeelt het VO het handelen van het bestuur in algemene zin, het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar en de beleidskeuzes van het bestuur die betrekking hebben op de toekomst. Daarnaast heeft het VO uit hoofde van de wet bepaalde adviesrechten. Het VO doet verslag van zijn bevindingen in dit jaarverslag.

Het verantwoordingsorgaan is per 31 december 2019 als volgt samengesteld:

Naam	Geboorte jaar	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Einde zittingsduur
H. van Deursen	1969	Voorzitter	Werkgever	2012	2022
H.J.M. van Stiphout	1951		Pensioengerechtigden	2009	2021
Mevr. C.Christophe	1971	Secretaris	Werknemers	2017	2021

Eind 2018 liep de zittingstermijn van de heer van Deursen af. In 2019 is in onderling overleg met de werkgever besloten dat de zittingstermijn voor de heer van Deursen met vier jaar is verlengd.

Intern toezicht

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door de visitatiecommissie. Het intern toezichtorgaan heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het is onder meer belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Het toezichtorgaan legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan en de werkgever. Het interne toezicht betreft in zijn toezicht de naleving door het fonds van de normen in de Code Pensioenfonds. De visitatiecommissie doet verslag van zijn bevindingen in paragraaf 3.3.

De visitatiecommissie bestaat uit drie onafhankelijke leden van VCHolland, te weten

Naam	Geboortjaar	Functie	Lid sinds	Einde zittingsduur
Mevr. H.H.M. Polee	1959	Voorzitter	2016	2021
T. Driessen	1958	Lid	2016	2021
Mevr. M. Simons	1963	Lid	2018	2021

Uitvoering, uitbesteding en kosten

Met uitvoeringsorganisatie Appel Pensioenuitvoering BV is een service level agreement (SLA) afgesloten. De werkzaamheden betreffen de financiële administratie, de pensioenadministratie en de bestuursondersteuning. Het vermogensbeheer is

ondergebracht bij BNP Paribas Investment Partners. Het fonds wordt hierbij geadviseerd door EY Montesquieu Finance B.V.

Met de uitvoerder en de vermogensbeheerder zijn concrete afspraken rondom vergoedingen gemaakt. De prestatiebeloningen in de contracten zijn zodanig dat de partijen niet worden aangemoedigd om meer risico te nemen dan het bestuur aanvaardbaar acht. In het bestuursverslag doet het bestuur verslag van de kosten van uitbesteding.

Het bestuur voert periodiek overleg met de uitvoerder en vermogensbeheerder(s) over de kwaliteit van de uitvoering. Beide organisaties verstrekken jaarlijks een interne beheersingsrapportage (ISAE 3000/3402) die door het bestuur jaarlijks wordt geanalyseerd en met de organisaties wordt besproken.

Het bestuur heeft voor het toezicht op de vermogensbeheerder(s) met een service level agreement en rapportage en het instellen van een beleggingscommissie, maatregelen getroffen om toezicht te kunnen uitoefenen op de activiteiten van de vermogensbeheerders. Hierbij is met name het monitoren van het beleggen binnen de mandaten van het bestuur van belang. Bovendien wordt hierbij aandacht gegeven aan de aard, juiste interpretatie en uitvoering van beleggingen in lijn met de uitkomsten van de ALM-studie zoals die door het bestuur periodiek wordt gemaakt en/of herijkt.

Informatie bijeenkomsten

Jaarlijks wordt een informatieve bijeenkomst voor alle deelnemers georganiseerd. Hierbij worden de deelnemers door het bestuur bijgepraat over actuele ontwikkelingen en wordt het jaarverslag besproken. In 2019 zijn (weer) twee bijeenkomsten gehouden, in Geldrop en Waalwijk. Er is aandacht besteed aan het (technische) jaarverslag, en de financiële positie en de toekomst mogelijkheden van het pensioenfonds zijn besproken.

Beleggingsadviescommissie

Het bestuur heeft een beleggingsadviescommissie (Belco) opgericht met als mandaat het monitoren van de vermogensbeheerder, het adviseren van het bestuur over het beleggingsbeleid en het opstellen van het conceptbeleggingsplan.

De commissie is per 31 december 2019 als volgt samengesteld:

Naam	Functie
Drs. H.J.J. Debrauwer	Extern voorzitter
Ir. P. Hulshof MBA	Lid
R.A.M. Rosenau	Aspirant lid
G. Cremers	Extern adviseur

In het verslagjaar heeft de heer Laven EY Montesquieu Finance B.V verlaten waarna hij in de beleggingscommissie is opgevolgd door de heer Cremers.

In het kader van de invulling van de sleutelfuncties (IORP II) is de heer Debrauwer de beoogde sleutelfunctiehouder risicomangement. Een positie in de beleggingscommissie is hiermee niet meer verenigbaar. De heer Debrauwer zal dan ook per 1-1-2020 terugtreden uit de beleggingscommissie. De heer Hulshof neemt, ad interim de functie van voorzitter waar.

De Belco heeft een voorbereidende en adviserende rol inzake het strategische beleggingsbeleid richting het bestuur, het monitoren als het adviseren over het invullen van specifieke richtlijnen voor de portefeuille, het toetsen en evalueren van het gevoerde en te voeren beleid, het onderhouden van contacten met de vermogensbeheerder en het bijhouden van beleggingstechnische kennis. De Belco is in het verslagjaar vijf maal bijeen geweest. De taken en bevoegdheden van de Belco zijn vastgelegd in het document "Strategisch Beleggingsbeleid"

Communicatiecommissie

Het bestuur heeft een communicatiecommissie (ComCom) opgericht met als mandaat de voorbereiding over de communicatie-uitingen en de uitvoering hiervan. De commissie is per 31 december 2019 als volgt samengesteld:

Naam	Functie
Mevr. J. Cats	Voorzitter
Mevr. J.V.K. Smulders-Cardol	Lid namens de werkgevers
G. van der Schoor	Extern adviseur

De ComCom adviseert en ondersteunt het bestuur in de breedste zin van het woord over zaken op het gebied van het communicatiebeleid. De ComCom bereidt het (lange termijn) Beleidsplan Communicatie voor, welk plan (periodiek) door het bestuur wordt vastgesteld en ter advisering wordt voorgelegd aan het Verantwoordingsorgaan.

Compliance officer

De heer C. Wouters heeft in 2019 zijn functie als compliance officer neergelegd waarna het bestuur mevrouw J.V.K. Smulders-Cardol heeft benoemd als compliance officer van het fonds. De compliance officer is onafhankelijk van het bestuur.

De voornaamste taken van de compliance officer omvatten:

- ✓ Onafhankelijk toezicht op de naleving van de gedragscode.
- ✓ Het uitvoeren van de integriteitsrisico analyse

De taken leiden onder meer tot het toetsen van de naleving van wet- en regelgeving met betrekking tot onder andere koersgevoelige informatie en privé-effectentransacties door het bestuur van het pensioenfonds.

De compliance officer heeft een rapport over 2019 opgesteld. Hier zijn geen bijzonderheden uit gebleken.

Externe ondersteuning

Het fonds werd bijgestaan door de volgende externe deskundigen:

Functie	Externe partij
Accountant	Mw.drs J.A. van Muijlwijk-Duijzer RA, Mazars Accountants N.V.
Administrateur	G. van der Schoor, Appel Pensioenuitvoering B.V.
Adviserend actuaris	W.H. de Geus BSc, Willis Towers Watson
Beleggingsdeskundige	G. Cremers MSc AAG, EY Montesquieu Finance B.V.
Bestuursondersteuning	G. van der Schoor, Appel Pensioenuitvoering B.V.
Certificerend actuaris	Drs C.G.M. Kroon AAG, Willis Towers Watson
Vermogensbeheerder	BNP Paribas Asset Management
Custodian	BNP Paribas Securities Services

Invulling van de sleutelfuncties (IORP II)

In januari 2019 zijn de wijzigingen in de Pensioenwet uit hoofde van de Europese Richtlijn IORP II in werking getreden. Het doel van IORP II is het bevorderen van de verdere harmonisatie van pensioenen in de Europese Unie. De Richtlijn bevat nadere regels rondom grensoverschrijdende collectieve waardeoverdrachten, governance, risicobeheer, beloningsbeleid en informatieverstrekking aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden. Ook bevat de Richtlijn regels ten aanzien van het toezicht op pensioenuitvoerders. Een nieuwe verplichting is dat er elke drie jaar een eigen-risicobeoordeling (ERB) dient te worden uitgevoerd en ingediend bij DNB.

Voor het fonds heeft IORP II de grootste impact op de governance. Een belangrijk onderdeel hiervan betreft de inrichting van de zogenoemde sleutelfuncties. Dit betreft de risicobeheerfunctie, de actuariële functie en de interne auditfunctie. IORP II maakt een onderscheid tussen de houder van een sleutelfunctie en de personele invulling van de daadwerkelijke uitvoering van de sleutelfunctie, waarbij de houder de eindverantwoordelijkheid blijft houden.

Het fonds heeft de voorlopige sleutelfuncties, op basis van het 'three lines of defence model' als volgt ingericht waarbij alle sleutelhouders in 2019 optreden als waarnemer.

Sleutelfunctie	Houder sleutelfunctie	Operationele invulling
Risicobeheer functie	Drs. H.J.J. Debrauwer	Debrauwer Advies
Actuariële functie	Drs C.G.M. Kroon AAG	Willis Towers Watson
Interne audit functie	A.W.J. Vergauwen	A.W.J. Vergauwen

De voorgestelde inrichting en voorgestelde benoemingen moeten nog door de toezichthouder worden goedgekeurd. Dit moet uiterlijk 1 september 2020 zijn beslag hebben gekregen. De sleutelfunctiehouder Risicobeheer en Actuarieel zijn begonnen met het opstellen van kwartaalrapportages die in het bestuur zullen worden besproken. De sleutelfunctiehouder Audit zal begin 2020 een jaarplan aan het bestuur voorleggen.

3.3 Verslag van de visitatiecommissie

1. Inleiding

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Coram (Fonds) heeft VCHolland en daarmee de leden van de visitatiecommissie, na advies van het Verantwoordingsorgaan (VO) van het Fonds, de opdracht gegeven tot de uitvoering van een visitatie bij het Fonds.

De visitatiecommissie (VC) heeft tot (wettelijke) taak toezicht te houden op (de totstandkoming van) het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het Fonds. Binnen dit kader vormt de VC zich een beeld van de wijze waarop het Fonds de Code Pensioenfonds naleeft.

De VC is ten minste belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur en legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het VO en de werkgever, en in het jaarverslag.

Het intern toezicht vervult zijn taak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het Fonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

VCHolland heeft voor de uitvoering van visitaties een werkwijze ontwikkeld die uiteindelijk uitmondt in een rapportage over de bevindingen en het oordeel van de VC. De visitatie strekte zich uit tot de 20 maart 2020 beschikbare informatie over de periode tot eind 2019.

2. Oordeel/Bevindingen

Samenvattend oordeel:

De VC is van oordeel dat het beleid van het bestuur voldoende evenwichtig en op een voldoende zorgvuldige manier tot stand is gekomen en uitgevoerd. De VC heeft geen majeure constatering met betrekking tot de algemene gang van zaken in het Fonds. Op een aantal vlakken zijn nog de nodige verbeteringen door het Fonds door te voeren.

Samenvattend oordeel Code Pensioenfonds

De Code Pensioenfonds is ingedeeld in acht hoofdthema's. In de hierna opgenomen tabel wordt inzichtelijk gemaakt op welke wijze deze hoofdthema's zich verhouden tot de onderwerpen waarop de VC haar toezicht heeft gericht.

De VC heeft kennisgenomen van de eigen beoordeling van het Fonds met betrekking tot de naleving van de Code. Deze is naar het oordeel van de VC voldoende. De rapportage en uitleg van de uitzonderingen en de onderwerpen waarover het Fonds wettelijk of volgens de Code is gehouden te rapporteren, is toereikend. De VC merkt op dat beoordeling of goedkeuring van het jaarverslag 2019 niet tot haar mandaat heeft behoord.

	Functioneren VC	Algemeen, opvolging aanbevelingen	Governance	Geschiktheid	Beleggingen	Risico's	Communicatie
Vertrouwen waarmaken		2, 5	1, 3, 4, 5, 9		6, 7	8	
Verantwoordelijkheid nemen			10, 11, 12, 13, 14			12	
Integer handelen		22	15, 16, 17, 18, 19, 20, 21				
Kwaliteit nastreven	28		23, 24, 25	26, 27, 28, 29, 30			
Zorgvuldig benoemen			34, 39, 40	31, 32, 33, 35, 36, 37, 38			
Gepast belonen			41, 42, 43, 44, 45				
Toezicht houden en inspraak waarborgen	46, 48	47, 50	51, 52, 53, 54, 55, 56, 57				
Transparantie bevorderen		58, 59, 61, 62, 64	65		62		60, 61, 63

De gerapporteerde uitzonderingen zien op de hoofdthema's vertrouwen waarmaken, integer handelen, kwaliteit nastreven, zorgvuldig benoemen en transparantie bevorderen en de belangrijkste aanbevelingen van de VC zien op deze hoofdthema's. Naar het oordeel van de VC zijn de gerapporteerde uitzonderingen en de onderstaand gerapporteerde bevindingen niet van zodanige aard dat hiermee in materiële zin inbreuk wordt gemaakt op het naleven van genoemde hoofdthema's.

a. Opvolging bevindingen en aanbevelingen

De VC is van mening dat het Fonds de aanbevelingen van de VC voldoende zorgvuldig afweegt en een voldoende robuust proces heeft om de opvolging van de aanbevelingen van de VC te bewaken. Wel doet de VC aanbevelingen inzake het opnemen van een streefdatum en het expliciteren van de prioriteitsstelling in de notulen.

Ook ten aanzien van de opvolging van de bevindingen van de sleutelfunctiehouders is sprake van een correcte procedure. De VC stelt nog wel voor om ook de periodieke rapportage door de sleutelfunctiehouder in gang te zetten om een adequate opvolging te borgen.

b. Algemene gang van zaken

De VC volgt de mening van het Fonds dat het een voldoende robuust proces heeft om de effecten van gewijzigde wet- en regelgeving en overeenkomsten tijdig te implementeren, en de interne en externe ontwikkelingen voldoende volgt en analyseert om actie te kunnen ondernemen. Het Fonds heeft eerder meerdere toekomstscenario's uitgewerkt, maar wacht nu eerst de plannen van de werkgever af voor de onderbrenging van de nieuwe pensioenopbouw elders. Het Fonds geeft de voorkeur aan het bij elkaar houden van

bestaande en nieuwe opbouw, maar heeft de plannen klaarliggen als toch een eigen koers gevaren moet worden.

Het Fonds voldoet in algemene zin aan de normen ten aanzien van risicohouding, beleidsuitgangspunten en haalbaarheidstoets en inzake externe verslaggeving.

c. Governance

Het Fonds heeft de organisatie zodanig ingericht dat goed bestuur en een beheerste en integere bedrijfsvoering is gewaarborgd. De taakverdeling is helder en een verantwoordings- en toezichtstructuur is ingericht. De VC constateert wel dat het reglement VO niet aan de Code Pensioenfonds 2018 is aangepast en doet een aanbeveling ter zake. Ook zou de inzichtelijkheid van de inrichting van de organisatiestructuur kunnen worden verbeterd door de nieuw ingerichte sleutelfuncties in het organogram op te nemen. Hoewel de VC de mening van het Fonds volgt dat belanghebbenden zich evenwichtig door het Fonds vertegenwoordigt kunnen voelen, is de VC van oordeel dat de explicitering en transparantie van de bestuurlijke afwegingen nog steeds verbetering behoeft. De aanbevelingen uit de vorige visitatie hierover herhaalt de VC dan ook. Aan de normen ten aanzien van het VO wordt volledig en adequaat voldaan. De uitbestedingsrelaties worden adequaat beoordeeld waarbij documentatie en rapportages op orde zijn.

d. Geschiktheid

Het Fonds heeft een geschiktheidsplan dat blijkt geeft van een gestructureerde aanpak inzake geschiktheid en deskundigheid van het bestuur als geheel en de individuele leden. De VC volgt de mening van het Fonds dat het adequaat invulling geeft aan de geschiktheids- en betrouwbaarheidseisen. Wel constateert de VC dat een mogelijke lacune in de geschiktheid van de sleutelfunctiehouder interne audit nog niet is vastgesteld en met een concrete opleiding is opgelost, ondanks de door DNB gestelde deadline. Er zijn adequate voorzieningen getroffen voor het VO en de leden van de fondsorganen hebben voldoende tijd voor hun functie beschikbaar. Het Fonds geeft invulling aan permanente educatie en evalueert jaarlijks het eigen functioneren. Diversiteit binnen het VO blijft een aandachtspunt voor het bestuur.

e. Beleggingen

De VC volgt het Fonds in het oordeel dat de beleggingsstrategie op solide wijze gestalte is gegeven en het Fonds voldoende aandacht besteedt aan de uitvoering van het beleggingsproces. De uitbesteding van het vermogensbeheer is adequaat geregeld met een beschreven uitbestedings- en selectiebeleid, governance, monitoring en periodieke evaluatie. De uitkomsten van het beleggingsproces bewaakt het Fonds goed. Er zijn geen bijzonderheden geconstateerd ten aanzien van de externe toetsing. Wat betreft het maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) doet de VC aanbevelingen omtrent de evaluatie van het MVB-beleid en het informeren van deelnemers hierover.

f. Risico's

Het Fonds heeft in 2019 verder gewerkt aan de inrichting en implementatie van het riskmanagement framework. De VC constateert dat de aanbevelingen in het vorige visitatierapport inzake explicitering en vastlegging van de risicoafwegingen niet zijn opgevolgd en herhaalt deze. De inrichting van de sleutelfuncties interne audit en actuariel

is deugdelijk. Ook het voor de eigenrisicobeoordeling vastgestelde beleidskader voldoet aan de normen. De VC volgt de mening van het Fonds dat het voldoende zicht heeft op de gebreken aangaande de beheersing van de uitbestedingsrisico's. De VC acht het daarbij van belang dat de aanbevelingen van de sleutelfunctiehouder risicobeheer inzake het uitbestedingsbeleid worden opgevolgd en doet nog enkele andere aanbevelingen ter verbetering van de beheersing van de uitbestedingsrisico's. Het integriteitsrisico en de ICT-risico's worden voldoende beheerst door het Fonds, met dien verstande dat de VC nog enkele aanbevelingen doet om de beheersing van de ICT-risico's te verbeteren.

g. Communicatie

De VC volgt het Fonds in de mening dat het een adequaat communicatiebeleid voert, dat het pensioenbewustzijn bevordert en de dialoog stimuleert. Een aantal aanbevelingen van de VC uit het vorige visitatierapport is daarbij herhaald om de communicatie en het -beleid de komende periode te verbeteren en te intensiveren. Aan de wettelijke eisen van informatieverstrekking en publicatie op de website wordt door het Fonds voldaan.

De visitatiecommissie

Thijs Driessen
Herma Polee, voorzitter
Mariëtte Simons

Reactie van het bestuur

Het Bestuur heeft met belangstelling kennis genomen van het rapport van de visitatiecommissie over het jaar 2019. Het Bestuur is tevreden met het algemene oordeel van de VC over de wijze waarop het Bestuur haar werk doet en het fonds heeft ingericht. In deze voor het bestuur belangrijke periode, onder meer bepaling toekomst van het fonds en het omgaan met de gevolgen van het COVID-19 virus, geeft dat het nodige vertrouwen om in de lopende periode het fonds te blijven besturen op een wijze die de belangen van alle betrokkenen op een evenwichtige manier dient.

De VC doet ook de nodige aanbevelingen, die het fonds zich ter harte zal nemen en waar, samen met de andere bevindingen uit het jaarwerk, het bestuur de komende periode mee aan de slag gaat teneinde tot een verdere verbetering van de governance van het fonds te komen.

Tot slot dankt het bestuur de VC voor de prettige samenwerking gedurende de visitatie.

3.4 Verslag van het verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) is samengesteld uit Dhr. H.H.J.M.M. van Deursen (namens de werkgever), Mevr. C. Christophe (namens de actieve deelnemers) en Dhr. H. J.M. van Stiphout (namens de gepensioneerden).

Hoofdtaken VO

- a. Jaarlijks bevoegd om een algemeen oordeel te geven over:
 - Het handelen van het bestuur in algemene zin.
 - Het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar.
 - Beleidskeuze die op de toekomst betrekking hebben.
- b. Adviseert het bestuur over het beleid inzake beloningen, het wijzigen van het beleid ten aanzien van het verantwoordingsorgaan, de vorm, inrichting en samenstelling van het intern toezicht, het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure, het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid, de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Activiteiten VO

- Het VO heeft 3 keer in eigen kring vergaderd.
- Er heeft 1 gezamenlijke vergadering met een delegatie van het bestuur plaatsgevonden, waarin het VO is bijgepraat over de gang van zaken.
- Er heeft 1 vergadering plaatsgevonden waarbij de gecertificeerde actuaire en de accountant bij aanwezig waren. Deze vergadering stond in het teken van het jaarverslag over 2018.

Adviesaanvragen

Er zijn gedurende 2019 4 adviesaanvragen bij het VO ontvangen van het bestuur.

De volgende 4 adviesaanvragen zijn ontvangen:

- Beloningsbeleid pensioenfonds.
- Geactualiseerde uitvoeringsovereenkomst.
- Automatische waardeoverdracht voor kleine pensioenen ontstaan voor 1-1-2018.
- Premiestelling 2020.

Over alle 4 de adviesaanvragen heeft het VO een positief advies afgegeven aangevuld met een opmerking bij Premiestelling 2020. Het advies van het VO over de premiestelling 2020 is pas in 2020 afgegeven.

Premiestelling 2020:

Het VO heeft een positief advies gegeven m.b.t. premiestelling voor 2020. Het VO heeft benadrukt dat deze keuze van premiestelling geen oplossing is maar het doorschuiven van keuzes en besluiten die dringend gekozen en genomen dienen te worden.

Algemeen oordeel 2019

Het bestuur heeft afdoende informatie verstrekt aan het verantwoordingsorgaan om een algemeen oordeel te kunnen vormen.

- Het VO onderstreept de missie van het bestuur waarin duurzaamheid, betrouwbaarheid en zelfstandigheid benoemd wordt.
- Het handhaven van een solide financieel beleid blijft terecht hoog op de prioriteitenlijst staan van het bestuur. Dit vanwege een lager eigen vermogen dan het minimaal vereist eigen vermogen.
- Wij hebben geconstateerd dat het bestuur in het algemeen een zeer kundige, constructieve en serieuze indruk heeft gemaakt en dito heeft gehandeld inzake het fonds.
- Het bestuur is er volgens het verantwoordingsorgaan voldoende in geslaagd de principes voor goed pensioenbestuur te vertalen naar het fonds.
- Het handelen van het bestuur in 2019 is volgens ons in overeenstemming met de statuten, reglementen en wetgeving.
- Voor zover het VO kan beoordelen heeft het bestuur in 2019 een consistent beleid gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen afgewogen en gewaarborgd zijn.
- Wij vertrouwen erop dat het bestuur uitvoering geeft aan de opmerkingen en aanbevelingen welke in het accountantsverslag en het actuariel rapport zijn opgenomen als ook de aanbevelingen van de visitatiecommissie.

Vooruitblik 2020

Het VO heeft de volgende aandachtsgebieden voor 2020:

- Het VO verwacht een advies af te geven voor het volgende jaar voor de premiestelling.
- Het nauwlettend volgen van een mogelijke overgang naar een andere pensioenfonds waarbij de belangenbehartiging evenwichtig wordt overwogen en vastgelegd. Het VO hoopt dat, als de sociale partner in de toekomst mogelijk de uitvoeringsovereenkomst met het pensioenfonds beëindigt, de sociale partner samen met het bestuur er voor zorgdragen dat de rechten van de deelnemers gewaarborgd blijven en het mogelijk negatief effect tot een minimum wordt beperkt.

Tot slot wil het VO haar waardering en instemming uitspreken over het gevoerde bestuursbeleid in het jaar 2019 en spreekt tevens de wens uit dat deze lijn in de toekomst wordt voortgezet.

Dhr. H.H.J.M.M. van Deursen, voorzitter

Mevr. C. Christophe, secretaris

Dhr. H.J.M. van Stiphout, lid

Reactie van het bestuur

Het bestuur is blij met het positieve oordeel van het Verantwoordingsorgaan over het handelen en het beleid van het bestuur in 2019.

Het Verantwoordingsorgaan geeft het bestuur twee aandachtspunten mee. Het betreft het betrekken van het VO bij de premiestelling over 2021 en dat de rechten van de deelnemers gewaarborgd blijven en het mogelijk negatief effect tot een minimum wordt beperkt bij een overgang naar een ander pensioenfonds.

Het Bestuur zal naar deze aanbevelingen kijken, waarbij het met betrekking tot de tweede aanbeveling opmerkt, dat het Bestuur en ook het Verantwoordingsorgaan hierbij alleen een rol kunnen vervullen inzake de opgebouwde rechten.

Het Bestuur dankt het Verantwoordingsorgaan voor haar inspanningen in het afgelopen verslag jaar en voor de samenwerking.

3.5 Verslag van het bestuur

Hoofdpijnen

De belangrijkste onderwerpen in het verslagjaar waren de toekomstvisie, de ontwikkeling van de dekkingsgraden, het herstelplan, de eventuele gevolgen voor de (ex) deelnemers en de governance en de (verdere) invulling van de IORP-sleutelfuncties.

Bestuursmodel

In 2013 is de Wet versterking bestuur pensioenfondsen aangenomen door de wetgever. De wet is per 1 juli 2014 volledig in werking getreden. Vanuit de wet is keuze uit een aantal bestuursmodellen. Deze modellen zijn erop gericht om de evenwichtige belangenafweging in de besturing van een pensioenfonds te versterken en de rolverdeling tussen de verschillende organen in de structuur van het pensioenfonds te optimaliseren. Het bestuur heeft gekozen voor het paritair model.

De procedures rondom benoeming, ontslag en schorsing van bestuursleden of leden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in de statuten en de reglementen van het betreffende orgaan. Deze reglementen zijn opgenomen op de website van het fonds.

In het boekjaar 2019 hebben geen wijzigingen plaatsgevonden in het bestuursmodel.

Code pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen (hierna: de Code) heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioen- fondsen te verbeteren en inzichtelijker te maken. Hiertoe zijn door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid normen voor 'goed pensioenfondsbestuur' geformuleerd. In oktober 2018 is een herziene Code gepubliceerd. In de herziene versie van de Code zijn de normen gegroepeerd aan de hand van acht thema's.

De Code is gebaseerd op het 'pas toe of leg uit'-beginsel. Bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan niet de mate waarin ze die naar de letter naleven. Dat betekent dus dat er ruimte is om af te wijken van de normen, mits dit weloverwogen gebeurt. Nieuw is dat het intern toezicht wordt gevraagd om in zijn rapportage te rapporteren over de naleving van de Code. De rapportage van het intern toezicht is opgenomen in hoofdstuk 3.3

Het pensioenfonds past de normen van de Code vrijwel volledig toe.

Nr.	Beknopte omschrijving	Invulling
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Voor de verantwoording wordt verwezen naar het verslag van het bestuur (hoofdstuk 3.5)
31	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	De geschiktheid wordt bij aanvang getoetst, Gezien de beperkte horizon is een driejaarlijkse evaluatie waarschijnlijk niet (meer) van toepassing.
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Het Bestuur en het VO voldoen aan de eis van tenminste een vrouw. Aan de leeftijdseis wordt in het VO niet voldaan. Door de verwachte beperkte horizon wordt er geen stappenplan opgesteld.
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Voor de missie, visie en strategie wordt verwezen naar het profiel (hoofdstuk 3.1)
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Het bestuur heeft een MVB beleid vastgesteld. Het MBV beleid is beschikbaar op de website
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	De compliance officer ziet toe op naleving van de gedragscode en doet daarvan verslag in haar rapportage. In het bestuursverslag wordt verslag gedaan van de zelfevaluatie.

65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Voor de verantwoording wordt verwezen naar het verslag van het bestuur (hoofdstuk 3.5)
----	---	--

Voor zover het pensioenfonds afwijkt van de normen van de Code wordt dit hierna per norm toegelicht.

Nr.	Beknopte omschrijving	Invulling
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Door het bestuur is er een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid vastgesteld. Op de deelnemersvergadering is hiermee ingestemd. Afstemming met de deelnemers d.m.v. een enquête volgt in 2020.
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Alle bestuursleden zijn in het geval van calamiteiten direct beschikbaar. Een nood procedure is daardoor niet relevant.
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	Aangezien het pensioenfonds geen werknemers in dienst heeft beschikt het pensioenfonds niet over een klokkenluidersregeling. De uitvoerders en de werkgevers zelf beschikken wel over een klokkenluidersregeling. Die worden jaarlijks opgevraagd.
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Het bestuur en het VO voldoen aan de eis van tenminste een vrouw. Aan de leeftijdseis wordt in het VO niet voldaan. Door de verwachte beperkte horizon wordt er geen stappenplan opgesteld.
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	Het bestuur streeft naar de maximale herbenoemingstermijn van 3 x 4 jaar. Gezien de deelnemerspopulatie en de daaruit voortvloeiende beperkte beschikbaarheid van kandidaten voor bestuur en VO kan hiervan worden afgeweken

39	Een lid van de visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan.	Wegens de verwachte beperkte horizon is door het bestuur besloten om de samenwerking met de huidige visitatiecommissie te continueren.
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	In 2017 is het Communicatieplan 2017-2020 opgesteld. In 2020 zal, door middel van een enquête, de effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen worden gemeten.

Deskundigheidsbevordering en bestuurlijke effectiviteit

Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Hiertoe is per bestuursfunctie een profielschets opgesteld. Het programma voor permanente educatie van bestuursleden waarborgt dat de geschiktheid van bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld.

De deskundigheid wordt jaarlijks getoetst (zelfevaluatie) voor individuele bestuursleden en het bestuur als geheel. De uitkomsten zijn vastgelegd in de deskundigheidsmatrix. Op basis van de toegewezen aandachtsgebieden wordt jaarlijks bepaald welke acties moeten worden ondernomen om de vereiste deskundigheid te halen respectievelijk te behouden. Het niveau van de toetsing ligt vast in de eindtermen. Voor de leden van het VO en het toezichtorgaan zijn eigen deskundigheidseisen van toepassing.

Naleving wet- en regelgeving en communicatie met de toezichthouder

De gedragscode voor het fonds over de periode 1 januari 2019 tot en met 31 december 2019 is in 2020 door alle bestuursleden en de leden van het VO ondertekend.

De ontwikkelingen in wet- en regelgeving worden door het bestuur nauwgezet gevolgd. Voor het fonds relevante wijzigingen worden geanalyseerd en de opvolging wordt besproken in de bestuursvergaderingen.

Zoals toegelicht in paragraaf 3.7 is gedurende het boekjaar een herstelplan van toepassing.

Wet waardeoverdracht klein pensioen

Einde 2017 nam de eerste Kamer de wet waardeoverdracht klein pensioen aan. Deze wet maakt de automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen, onder de afkoopgrens van € 484,09 (2019) naar de nieuwe pensioenuitvoerder van de deelnemer mogelijk. Zo kunnen kleine pensioenen worden gebundeld tot één groter pensioen. Daarnaast beperkt deze wet de mogelijkheid om kleine pensioenen af te kopen.

De wet maakt onderscheid in (nieuwe) kleine pensioenen vanaf 1 januari 2018 en kleine pensioenen ontstaan vóór 1 januari 2018. Het bestuur heeft besloten om mee te werken aan waardeoverdracht van kleine pensioenen die zijn ontstaan na 1 januari 2018. Om na te gaan naar welke nieuwe pensioenuitvoerder het pensioen overgedragen moet gaan

worden, is gebruik worden gemaakt van een nieuwe functionaliteit binnen het Pensioenregister. Deze functie is in het vierde kwartaal 2019 beschikbaar gekomen, in de loop van 2020 zijn de overdrachten met terugwerkende kracht tot 1 januari 2018 geëffectueerd.

Het bestuur heeft besloten om hele kleine pensioenen (tot € 2 per jaar) te laten vervallen.

Communicatie met DNB

In 2019 heeft de volgende fondsspecifieke correspondentie met DNB plaatsgevonden :

- ✓ Kwartaal update toekomstplan Stichting Pensioenfonds Coram;
- ✓ DNB Risico-inventarisatie strategische risico's 2019-Q1;
- ✓ DNB Uitvraag niet-financiële risico's 2019;
- ✓ DNB Uitvraag Integriteitsrisico 2019;
- ✓ Diverse communicatie m.b.t. de invulling van de IORP sleutelfuncties;
- ✓ Uitnodiging periodiek overleg;

Dwangsommen

Aan het pensioenfonds zijn in het afgelopen jaar geen dwangsommen en boetes opgelegd.

Datalekken

Over het verslagjaar 2019 heeft het fonds een melding gemaakt van een datalek bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Het betrof het foutief verstrekken van een wachtwoord aan een individuele deelnemer.

Klachten, geschillen en onregelmatigheden

Klachten en geschillen kunnen door belanghebbenden worden gemeld bij de pensioenuitvoerder (Appel Pensioenuitvoering).

In 2019 heeft de pensioenuitvoerder geen klachten ontvangen.

Onregelmatigheden die binnen het fonds, zijn organen of bij de partijen aan wie taken zijn uitbesteed worden gesignaleerd kunnen worden gerapporteerd bij de compliance officer op grond van de incidentenregeling van het fonds.

In 2019 heeft de compliance officer geen meldingen van incidenten ontvangen.

Uitbesteding

Het bestuur heeft diverse malen overleg gevoerd met de uitvoeringsorganisatie over de dienstlevering overeenkomstig de service level agreement. Daarnaast heeft het bestuur op grond van zijn analyse van de interne-beheersingsrapportages (ISAE 3000/3402) aanvullende vragen gesteld aan de uitvoeringsorganisatie over bepaalde aspecten van de kwaliteit van de beheersmaatregelen.

Periodiek heeft het bestuur overleg gevoerd met de vermogensbeheerder. In dit overleg is uitvoerig stilgestaan bij de resultaten van de vermogensbeheerder. Hierop komen wij later in dit verslag nog terug. Daarnaast heeft het bestuur kennisgenomen van interne

beheersingsrapportages (ISAE 3402) van de vermogensbeheerder en heeft het bestuur deze geanalyseerd.

De uit de analyse naar voren komende vragen en bevindingen zijn met de vermogensbeheerder besproken.

Herverzekeringsbeleid

De risico's van overlijden met betrekking tot het partner- en wezenpensioen en het ANW hiaat zijn herverzekerd door middel van éénjarige risicokapitalen. De risico's van arbeidsongeschiktheid en de premievrijstelling zijn herverzekerd door middel van driemaandelijke termijnen. Het herverzekeringscontract liep op 31 december 2019 af en is per 1 januari 2020 voor een periode van 3 jaar verlengd tot 31 december 2022

Communicatie

Communicatie met de deelnemers van het fonds vindt plaats via de werkgever, de website en rechtstreeks door het pensioenfonds. De persoonlijke pensioeninformatie is beschikbaar via het UPO en het Pensioenregister (www.mijnpensioenoverzicht.nl).

In 2019 hebben alle actieve deelnemers, slapers en pensioengerechtigden een UPO ontvangen.

Daarnaast biedt het fonds via zijn website aan zijn deelnemers een persoonlijk pensioen portaal met een pensioenplanner aan waarmee op basis van actuele gegevens verschillende pensioenscenario's kunnen worden doorgerekend.

Met ingang van 2019 bestaat de verplichting om ook jaarlijks een UPO aan de slapers te verstrekken. Het bestuur heeft besloten om die via het persoonlijke pensioen portaal ter beschikking te stellen. Alle slapers zijn hierover schriftelijk geïnformeerd.

Om nog verder invulling te geven aan het communicatiebeleid is een communicatiecommissie ingesteld die het communicatieplan 2017-2020 heeft opgesteld. De communicatiecommissie bestaat uit een afgevaardigde namens de werkgever, het pensioenfonds en de pensioenuitvoerder.

Als onderdeel van het communicatieplan is 2019 een nieuwsbrief uitgegeven met actuele informatie. Tevens is 2019 een enquête voorbereid waarin onder andere de effectiviteit van de ingezette communicatiemiddelen wordt gemeten. Ook wordt daar een aantal vragen gesteld over de invulling van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid. De enquête zal in 2020 worden afgerond.

Voor alle (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden zijn twee informatie bijeenkomsten op locatie gehouden. Hierbij worden de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden door het bestuur bijgepraat over actuele ontwikkelingen en wordt het jaarverslag besproken. Tevens is hierbij aandacht besteed aan de toekomst visie van het bestuur.

Bestuursvergaderingen

Het bestuur van het fonds heeft het afgelopen jaar zesmaal vergaderd. Naast de reguliere beleidscyclus stonden de volgende belangrijke onderwerpen op de agenda:

- ✓ Verdere invulling van de IORP-II sleutelfuncties;
- ✓ Beoordelen adviezen / analyses van de beleggingscommissie;
 - ✓ Verklaring beleggingsbeginselen;
 - ✓ ESG beleid;
 - ✓ Strategisch Beleggingsbeleid;
 - ✓ Investment Cases;
 - ✓ Beleggingsplan 2020;
- ✓ Diverse beoordelingen / analyses;
 - ✓ Eigen Risco Beoordeling;
 - ✓ Integriteitsanalyse;
 - ✓ Risico rapportages / risico matrix;
 - ✓ Update Geschiktheidsplan;
 - ✓ Zelfevaluatie bestuur;
 - ✓ Rapportages Actuariële Functiehouders;
- ✓ Update Uitvoeringsovereenkomst;
- ✓ URM implementatie;
- ✓ Update van de ABTN;
- ✓ Update van het herstelplan;
- ✓ De haalbaarheids-toets;
- ✓ Diverse DNB uitvragen / enquêtes;
- ✓ De toekomstbestendigheid van het fonds;
- ✓ Pensioenpremie / pensioenregeling 2020;
- ✓ Overgang op nieuwe sterftetafels 2020.

Daarnaast is het bestuur in het najaar nog een gehele kennis dag bijeen geweest waar onder leiding van deskundige derden veel actuele onderwerpen zijn besproken.

Beloningsbeleid

Het fonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Het fonds heeft daarbij een afweging gemaakt op basis van de (lange termijn) doelstellingen van het fonds, de passendheid in de bedrijfstak/onderneming of beroepsgroep, de verantwoordelijkheid en de aan de functies gestelde eisen en het tijdbeslag.

De bestuurders ontvangen geen bezoldiging.

3.6 Risicoparagraaf ten aanzien van doelstellingen, beleid en risicohouding

Risicohouding

De risicohouding van een fonds is de mate waarin een fonds, na overleg met de vertegenwoordigers van werkgever of werkgeversverenigingen en werknemers (verenigingen) en na overleg met de organen van het fonds, bereid is risico's te lopen om de doelstellingen van het fonds te realiseren en de mate waarin het fonds risico's kan lopen gegeven de kenmerken van het fonds. De risicohouding is dus een combinatie van de risicobereidheid - het risico dat men wil lopen - en het risicodraagvlak – het risico dat men kan lopen-.

Risicohouding Financieel

Het bestuur baseert zich hierbij op de kenmerken van het fonds en hanteert daarbij de volgende beleidsuitgangspunten:

- ✓ de hoogte en volatiliteit van de premie
- ✓ de volatiliteit en de gewenste kans op realisatie van toeslagen;
- ✓ de gewenste kritische grens en volatiliteit ten aanzien van de dekkingsgraad;
- ✓ het maximaal acceptabele niveau van kortingen;
- ✓ de gewenste eigenschappen van het strategische beleggingsbeleid.

In navolgende opsomming is de vastgestelde risicohouding nader uitgewerkt:

- ✓ Zoals in de visie van het pensioenfonds is omschreven heeft het pensioenfonds de ambitie om de pensioenen te indexeren om de koopkracht in stand te houden. Dit kan niet alleen uit de premie worden gefinancierd. Dit betekent dat het pensioenfonds dit moet verdienen met beleggen. Het pensioenfonds neemt, in samenspraak met de sociale partners, dus beleggingsrisico, omdat het van mening is dat beleggingsrisico, gemiddeld genomen, op de lange termijn beloond wordt met een positief rendement. Het lopen van risico's betekent ook dat handhaving van de nominale aanspraken laat staan koopkrachtbehoud geen vanzelfsprekendheden zijn.
- ✓ De prioriteit ligt, conform de visie van het pensioenfonds, meer bij toeslagambitie dan het te allen tijde voorkomen van kortingen. Hiervoor is bij de vaststelling van het gewenste risicoprofiel een verhouding matching / return van 50:50 toegepast in de ALM-studie als uitgangspunt. Getoetst is dat de uitkomsten van het gewenste risicoprofiel in het beleggingsbeleid niet significant gevoelig zijn voor beperkte afwijkingen in deze verhouding, zoals bijvoorbeeld 60:40.
- ✓ De maatstaf voor de toeslagverlening is de afgeleide prijsinflatie. De toeslagverlening is voorwaardelijk, afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Het pensioenfonds accepteert, in samenspraak met de sociale partners, dat de kans bestaat dat toeslag niet (volledig) toegekend wordt. Daarnaast wordt ook geaccepteerd dat de mate van toeslagverlening van jaar op jaar sterk kan variëren.

- ✓ Het ambitieniveau van toeslagverlening is vertaald in de mate waarin het pensioen jaarlijks kan worden aangepast ten opzichte van de maatstaf. Het toekennen van toeslagen is geen vanzelfsprekendheid. Het bestuur en sociale partners zijn daarom terughoudend in het wekken van verwachtingen omtrent koopkrachtbehoud. De ondergrens voor het pensioenresultaat is daarom dan ook gelijk aan die van een nominaal pensioen. Dit komt overeen met een pensioenresultaat van 69%.
- ✓ Het risico van afname van de dekkingsgraad, de kans op kortingen en daarmee een lager pensioenresultaat dan 69% worden geaccepteerd. Er worden hieraan geen harde absolute / relatieve grenzen gesteld. Het pensioenfonds bepaalt in overleg met sociale partners of de uitkomsten van de periodieke ALM studie bij het gekozen strategisch beleggingsbeleid (ook in vergelijking tot andere mixverhoudingen) acceptabel zijn.
- ✓ Het pensioenfonds en sociale partners zijn zich ervan bewust dat bij lagere feitelijke dekkingsgraden de kansen op kortingen zullen toenemen. Ook hogere volatiliteiten worden niet uitgesloten. De gekozen strategische beleggingsmix en bijbehorende tactische bandbreedtes wordt op dergelijke ontwikkelingen in principe niet tussentijds aangepast. Wel heeft het pensioenfonds de ruimte het beleggingsbeleid tussentijds beperkt te herzien als het risicoprofiel daardoor niet significant wijzigt.
- ✓ Het risico op de korte termijn wordt uitgedrukt in de wettelijk vereiste solvabiliteitsbuffer. Deze bedraagt voor het beleggingsprofiel van het pensioenfonds ongeveer 22%. De randvoorwaarden aan het beleggingsbeleid geven een bandbreedte hieromheen van ongeveer 3%. Dit is voor partijen acceptabel. Daarbij is men zich ervan bewust dat door de hoogte van de marktrente en wijzigende creditratings en/of duration van obligaties van invloed zijn op het VEV en niet inzichtelijk zijn gemaakt in deze bandbreedtes. Indien het VEV van het strategisch beleggingsbeleid door ontwikkelingen hierin met meer dan 5% toeneemt treedt het pensioenfonds in overleg met sociale partners.
- ✓ Er wordt gestreefd naar een zo stabiel mogelijke feitelijke pensioenpremie. De kostendeekkende premie wordt bepaald op basis van verwacht rendement met inbegrip van een afslag van de volledige toeslagmaatstaf (prijsinflatie). De pensioenpremie wordt in eerste aanleg niet gezien als een sturingsmiddel.

Haalbaarheidstoets

- ✓ De haalbaarheidstoets toetst onder meer het pensioenresultaat over een horizon van 60 jaar, uitgaande van diverse omstandigheden. Voor de haalbaarheidstoets wordt een door de toezichthouder voorgeschreven (economische) scenarioset gehanteerd. Deze wijkt af van de uitgangspunten die het bestuur hanteert voor eigen analyses.
- ✓ Het pensioenresultaat geeft de mate van koopkrachtbehoud weer van het pensioen (het feitelijke verwachte toekomstige pensioen afgezet tegen een pensioen dat is gecorrigeerd voor de volledige prijsinflatie).
- ✓ In het kader van de haalbaarheidstoets is door het pensioenfonds is samenspraak met sociale partners een ondergrens gesteld aan het gewenste pensioenresultaat. Enerzijds uitgaande vanuit de feitelijke dekkingsgraad en anderzijds vanuit een

evenwichtssituatie (dekkingsgraad waarbij wettelijke vereiste buffer exact aanwezig is). Deze ondergrenzen zijn gesteld op:

- Vanuit feitelijke dekkingsgraad: 69%
 - Vanuit evenwichtssituatie: 69%.
- ✓ Dit komt overeen met het pensioenresultaat bij een nominaal pensioen (zonder toeslagen).
- ✓ In het kader van de haalbaarheidstoets wordt tevens gekeken naar de maximale afwijking van het pensioenresultaat in een slechtweerscenario ten opzichte van de gewenste ondergrens vanuit de feitelijke dekkingsgraad. Dit geeft de mate van volatiliteit/risico weer. Deze afwijking is door partijen gesteld op maximaal 45%.

In 2015 is een aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. In geval van een nieuwe pensioenregeling en/of significante wijzigingen zal opnieuw een aanvangshaalbaarheidstoets worden uitgevoerd. De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Het pensioenresultaat en de risico's worden getoetst aan de door het pensioenfonds (in samenspraak met de sociale partners) gekozen ondergrenzen.

Het fonds voert jaarlijks voor 1 juli een haalbaarheidstoets uit. Met de jaarlijkse haalbaarheidstoets wordt gemonitord in hoeverre het verwachte pensioenresultaat nog steeds aansluit bij de oorspronkelijk gewekte verwachtingen. Jaarlijks wordt vanuit de feitelijk financiële positie van het pensioenfonds getoetst of het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau in voldoende mate aansluit bij de door het pensioenfonds gekozen ondergrens en of het pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweerscenario niet teveel afwijkt van het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau. Ook in 2019 was dat het geval en was er geen reden tot verder actie.

Risicohouding niet-financieel

Naast de risicohouding met betrekking tot de financiële risico's heeft het bestuur ook , conform de door haar gevolgde procedures in het kader van integraal risicomanagement de jaarlijkse herijking uitgevoerd van de niet-financiële risico's. De conclusie was dat hierin geen verandering was opgetreden. Het fonds wenst geen onaanvaardbare risico's te lopen in de operationele risico's (zoals vastlegging pensioenaanspraken – en uitkeringen) en wil compliant zijn met wet- en regelgeving, maar realiseert zich ook dat omvang fonds en de kosten verbonden aan het minimaliseren van de risico's beperkingen oplegt. Het fonds maakt dat ook van tijd tot tijd keuzes waarbij bij sommige niet- financiële risico's een zekere risico-acceptatie nodig is.

Belangrijkste risico's

Strategisch

Het continuïteitsrisico, gecombineerd met de vele veranderingen op het gebied van wet- en regelgeving en de kostenfactor, zijn de belangrijkste strategische risico's waaraan het bestuur zich bloot gesteld ziet.

Al in 2017 heeft het bestuur de conclusie getrokken dat een zelfstandig voortbestaan op langere termijn niet gewenst is. In overleg met de sociale partners is afgesproken het opheffen van het fonds samen te laten vallen met het gelijktijdig onderbrengen van de nieuwe opbouw elders. Verschillende gesprekken zijn gevoerd, waarbij vooralsnog het onderbrengen van de opbouw en de opgebouwde aanspraken bij een bedrijfstakpensioenfonds de geprefereerde optie. Inmiddels is een werkgroep in het leven geroepen die zich buigt over de toekomst van de pensioenregeling van Coram. Verwachting is dat ook in 2020 pensioenfonds Coram nog zal blijven bestaan en dat overdracht van pensioenaanspraken niet voor 1 januari 2021 zal plaatsvinden. Hoewel op zich geen argument voor deze tijdslijnen kan dan de ook de uitwerking van het Pensioenakkoord worden meegenomen.

De bestuurlijke continuïteit komt wel steeds verder onder druk. Per 1 januari 2019 is er een vacature ontstaan in het bestuur, terwijl ook eind 2019 bekend is geworden dat medio 2020 er nog een bestuurslid vertrekt vanwege beëindiging dienstverband bij Coram.

In het voorjaar van 2019 heeft het pensioenfonds de uitvraag naar DNB strategische risico's ingevuld. Daaruit kwamen geen andere zaken naar voren als hiervoor geconstateerd en deze zijn ook besproken met de toezichthouder in het relatiegesprek. Tevens rapporteert het bestuur op kwartaalbasis aan DNB over de ontwikkelingen met betrekking tot de toekomst van het fonds. Dit doet zij sinds DNB het pensioenfonds heeft aangemerkt als "kwetsbaar".

Financieel

In 2019 is door middel van de jaarlijkse haalbaarheidstoets en het jaarlijkse herstelplan, nodig omdat de dekkingsgraad van het fonds nog beneden het Vereist Eigen Vermogen ligt, getoetst of de financiële risico's herijkt dienden te worden. Het herstelplan toont aan dat het fonds tijdig (binnen 10 jaar) uit herstel is en ook de haalbaarheidstoets gaf geen aanleiding tot een herziene aanpak.

De financiële positie van het fonds verslechterde in 2019. De beleidsdekkingsgraad nam fors af van 100,2% ultimo 2018 tot 95,0% eind 2019. De actuele dekkingsgraad bedroeg 97,3%. Het risico dat eind 2020 de beleidsdekkingsgraad niet hoger ligt dan het MVEV (104,2%) neemt daardoor fors toe. Mocht deze situatie zich voordoen zal, onder de vigerende pensioenwetgeving, tot een korting op de pensioenaanspraken moeten worden overgegaan.

In het kader van goed risicomanagement heeft het pensioenfonds zich in Q3 2019 nadrukkelijk bezig gehouden met de impact van het nemen van extra risicobeheersingsmaatregelen om het neerwaartse risico van de in juli en augustus sterk dalende dekkingsgraad te beperken. Uiteindelijk is besloten om geen verdere maatregelen te nemen. Wel is eerder in 2019 besloten de rentehedge weer naar de norm (van 50%) terug te brengen. Deze was 46,5%.

Het beleid en uitvoering ten aanzien van de overige beleggingsrisico's zijn in 2019 niet gewijzigd.

De verzekeringstechnische risico's zijn voor zover mogelijk herverzekerd.

De in de afgelopen jaren gedaalde rente zorgt er ook voor dat de premie, ondanks de wettelijk ingegeven versoberingen van de pensioenregeling, op een relatief hoog niveau staat. Ook voor 2019 was de premie vastgesteld op 29,5% van de pensioengrondslag. De premiedekkingsgraad kwam daarmee verder onder druk.

Bij een klein fonds drukken de kosten relatief zwaar. De strakkere sturing op kosten door afspraken met een minder open eind-karakter met leveranciers heeft ook in 2019 zijn effectiviteit bewezen. Desalniettemin blijven de kosten per deelnemer en de vermogensbeheerkosten (zeker voor een merendeels passief gemanagede portefeuille) op een hoog niveau, zowel absoluut als relatief binnen de totale sector. Vergeleken met fondsen van vergelijkbare omvang is het beeld niet ongunstig.

Operationele en uitbestedingsrisico's

De meeste activiteiten besteedt het pensioenfonds uit, waardoor operationele risico's zich vooral voordoen binnen processen van externe dienstverleners en de administrateur in het bijzonder. De gerelateerde uitbestedingsovereenkomst, ISAE 3402-verklaringen en SLA worden periodiek beoordeeld. Per kwartaal rapporteert de administrateur over de kwaliteit van haar dienstverlening op basis van de in de SLA vastgelegde KPI's. Het afgelopen jaar bleek deze, net als in voorgaande jaren, op goed niveau te zijn. Belangrijk is in ieder geval dat er geen issues zijn geconstateerd in de correcte vastlegging van de pensioenaanspraken en de tijdige en correcte betaling van de pensioenuitkeringen. Bij deze operationele risico's is de risicotolerantie van het fonds zeer laag.

In 2019 is ook aandacht besteed aan de risico's van onderuitbesteding. De uitbestedingspartners besteden ook weer werkzaamheden uit aan andere partijen. Het is belangrijk om de keten van onderuitbesteding in kaart te brengen en de daaraan verbonden risico's. Het aantal onderuitbestedingen bij pensioenfonds Coram is beperkt. Ook is er een risico-analyse "cloud computing" behandeld bij de administrateur van het fonds.

ESG-risico's

ESG-risico's gaan een prominentere plaats innemen. Met de invoering van IORP II moeten beoordeling van ESG-risico's van beleggingen geïntegreerd worden in het beleggingsonderzoek. Daarnaast zullen de klimaatrisico's van de portefeuille (o.m. gevolgen energie-transitie) in kaart moeten worden gebracht. Het pensioenfonds checkt sinds 2019 het compliant zijn met wet- en regelgeving op dit terrein minimaal 2 x per jaar.

Overige risico's

Het 2de lijns risicomanagement inzake compliance vroeg ook in dit verslagjaar weer de nodige aandacht. Eind 2019 is van compliance officer gewisseld. Vooralsnog heeft dat de monitoring van de gedragstechnische risico's niet in de weg gezeten. Ook is de SIRA weer geactualiseerd.

In 2019 is slechts eenmaal een nieuwsbrief uitgebracht. De tweede geplande brief is aangehouden doordat op het moment van uitbrengen de nieuwste ontwikkelingen rond het pensioenakkoord en de aanpassing van de regels voor kortingen van pensioenaanspraken werden bekend gemaakt. De communicatie-activiteiten vragen aandacht omdat het risico dat de deelnemers niet tijdig of goed geïnformeerd zijn toenemen.

Ook heeft het fonds meegedaan aan de tweede sectorbrede aanvraag van DNB over de beheersing van niet financiële risico's.

Integraal risicomanagement

Het fonds heeft een eigen riskmanagement framework geïmplementeerd, waarbij de principes van Integraal Risicomanagement zoals geformuleerd door DNB worden gevolgd.

Integraal Risicomanagement (IRM) is dan het interactieve proces van:

1. het opstellen van de strategie en hieraan gekoppeld het risicoprofiel en de risicobereidheid,
2. het identificeren van risico's,
3. het opstellen en implementeren van het beleid voor risicobeheersing, tot
4. de uitvoering, monitoring en terugkoppeling over risico's en beheersmaatregelen.

Dit proces wordt continu doorlopen, zodat:

- ✓ op het gebied van risicomanagement een zelflerende en zelfsturende organisatie bestaat,
- ✓ die zich bewust is van de impact van de verschillende risico's en de onderlinge samenhang, alsook
- ✓ van de opties voor beheersing en de verschillende consequenties hiervan.

Op het terrein van de financiële risico's constateert het bestuur dat het risicomanagement op het gewenste niveau is. Op een aantal andere risicogebieden kunnen en zullen nog stappen worden gezet. Belangrijk is dat er een goed risicobewustzijn bij het fonds aanwezig is. Om dit te bevorderen wordt sinds het vierde kwartaal 2017 in elke bestuursvergadering het Risk Dash Board behandeld. Hierin zijn alle risico's weergegeven die niet als laag zijn geclassificeerd. Op deze manier kan worden gevolgd of deze risico's, indien gewenst, door additionele risicobeheersingsmaatregelen worden gemitigeerd. Per in het dashboard benoemd risico zijn ook actiehouders aangewezen.

In 2019 is veel tijd en aandacht besteed aan de invoering van de risicomanagementonderdelen van IORP II. De invulling van de sleutelfunctiehouder is opgepakt. Deze functie zal worden “geinsourced”. Er zijn de nodige gesprekken met DNB over de gewenste invulling van deze functie geweest. Daarnaast is er een charter “Risicobeheerfunctie” opgesteld en document “Beleid en uitvoering Eigen Risico Beoordeling”. Er is nog geen Eigen Risico Beoordeling uitgevoerd.

Risico matrix

Een grondige herijking van de risico's vindt jaarlijks plaats in een risicoworkshop als onderdeel van de jaarlijkse brainstormsessie en zelfevaluatie van het bestuur. Ook in 2019 is dat gebeurd. Onderstaand is de meest actuele risicomatrix, opgesteld op basis van de FIRM-risico's, weergegeven.

Soort risico	Definitie	Gewenst risico	Beleid ten aanzien van risico	Feitelijk risico/ additionele beheersingsmaatregel en
Matchingsrisico	De kans op ongewenste gevolgen van een ontoereikende afstemming van activa en passiva in termen van rentevoet, rentetypische looptijden, basisvaluta en gevoeligheid voor ontwikkeling in prijspeil.	Midden	- Het beleggingsbeleid wordt ondersteund door ALM studies en de haalbaarheidstoets en wordt besproken in de beleggingscommissie. Vervolgens worden het Strategische beleggingsbeleid en het jaarlijkse Beleggingsplan opgesteld - Het pensioenfonds heeft besloten om het renterisico tussen de verplichtingen en de beleggingen met 50% af te dekken. De bandbreedte voor de rente afdekking is 45% - 55%. - Er is sprake van een voorwaardelijk toeslagbeleid. - Er is sprake van beheersing van het curve risico. - De maandelijkse beleggingsrapportage wordt in de beleggingscommissie besproken. - Er wordt bewust risico gelopen om het opwaartse potentieel te behouden.	Midden Het downsite -risk wordt onderzocht.

Soort risico	Definitie	Gewenst risico	Beleid ten aanzien van risico	Feitelijk risico/ additionele beheersingsmaatregelen
Marktrisico (incl. kredietrisico)	De kans op nadelige gevolgen van wijzigingen in de marktprijzen (prijswolatiliteit, illiquiditeit, correlatie en concentratie) van de beleggingen van het pensioenfonds.	Midden	- Het prijs-, illiquiditeits- en concentratie/correlatierisico wordt gemitigeerd door diversificatie en (wereldwijde) spreiding. Daarnaast worden buffers aangehouden die afhangen van de mate van risico in de beleggingsmix. De portefeuille is in zijn algemeenheid goed verhandelbaar. - Besloten is om overwegend te beleggen in Euro gerelateerde beleggingen of beleggingsfondsen, waarin het valutarisico is afgedekt. De beleggingen in Emerging Markets Debt luiden in lokale valuta's. Besloten is om het valutarisico van deze categorie niet af te dekken en te anticiperen op appreciatie van de lokale valuta. - Het beleggingsbeleid wordt ondersteund door ALM studies en de haalbaarheidstoets en wordt besproken in de beleggingscommissie. Vervolgens worden het Strategische beleggingsbeleid en het jaarlijkse Beleggingsplan opgesteld - Het kredietrisico wordt beperkt door goede spreiding en indien mogelijk het verkrijgen van zekerheden van tegenpartijen. in de beleggingsmandaten wordt het beleggingsuniversum afgebakend met toegestane kredietratings en geografische beperkingen. - Grote afwijkingen van indices worden niet nagestreefd. Er is een voorkeur voor passief beleggen.	Midden Het downsite -risk wordt onderzocht.

Soort risico	Definitie	Gewenst risico	Beleid ten aanzien van risico	Feitelijk risico/ additionele beheersingsmaatregelen
Verzekeringstechnisch risico	De mogelijkheid dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden uit de premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige technische veronderstellingen en grondslagen bij de vaststelling van de premie en de technische voorzieningen.	Laag	- De belangrijkste risico's in dit kader zijn het lang levenrisico, het overlijdensrisico, het arbeidsongeschiktheidsrisico en het kostenrisico. Kort leven risico is verzekerd, lang leven risico niet. - Door toepassing van de nieuwste Prognosetafel AG 2018 in combinatie met correctiefactoren voor ervaringssterfte is het lang levenrisico overeenkomstig de huidige verwachtingen hieromtrent geheel verdisconteerd in de technische voorzieningen van het pensioenfonds. - Het overlijdens- en arbeidsongeschiktheids-risico is herverzekerd.	Laag Periodieke toetsing of excasso opslag toereikend is om de administratiekosten te dekken die benodigd zijn indien pensioenaanspraken en –rechten nominaal bij een verzekeraar worden ondergebracht vermeerderd met de uitvoeringskosten en liquidatiekosten tot die tijd.
Omgevingsrisico	Het risico als gevolg van buiten het pensioenfonds komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.	Laag	- Er worden geen ontwikkelingen bij de aangesloten ondernemingen verwacht die het draagvlak voor het pensioenfonds negatief zouden kunnen beïnvloeden. - De bestuursleden, zowel van werkgevers-, werknemerszijde als van gepensioneerden stellen zich onafhankelijk op en wegen belangen af op evenwichtige wijze. - Door bestuursondersteuning extern in te huren kan tijdig en adequaat op externe ontwikkelingen worden ingespeeld - Er vindt oriëntatie plaats naar de verschillende toekomstmogelijkheden.	Midden - Pf Coram is een klein pensioenfonds. - Opvolging bestuursleden is een zorgpunt. - Door DNB is Pf Coram aangemerkt als een kwetsbaar pensioenfonds - Voldoen aan de IORP II richtlijnen. - Het bestuur heeft een eigen verantwoordelijkheid met een pro-actieve houding.
Communicatie risico	De mogelijkheid dat niet wordt voldaan aan de wettelijke communicatie	Laag	Er is een communicatieplan 2017-2020	Laag Een gedeelte van de communicatie wordt uitbesteed.

Soort risico	Definitie	Gewenst risico	Beleid ten aanzien van risico	Feitelijk risico/ additionele beheersingsmaatregelen
Operationeel risico	Mogelijke negatieve gevolgen die samenhangen met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting dan wel procesuitvoering	Laag	• Het pensioenfonds heeft de administratie/uitvoering van de regeling en het vermogensbeheer uitbesteed aan professionele partijen die allen meerjarige ervaring hebben op de betreffende vakgebieden . • De vermogensbeheerder rapporteert op maandbasis aan het pensioenfonds. • Het pensioenfonds kiest veelal externe adviseurs/ondersteuners passend bij haar eigen cultuur en omvang.	Laag • De IORP-sleutelfuncties zijn ingevuld en worden verder uitgewerkt
Uitbestedingsrisico	De mogelijkheid dat de continuïteit, integriteit en/of de kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden wordt geschaad.	Laag	• De externe organisaties kennen uitgebreide compliance voorschriften en interne functiescheiding. • De administrateur doet eens per kwartaal verslag over het functioneren van de uitvoeringsorganisatie en de eigen continuïteit. Er is een SLA afgesloten. • De vermogensbeheerder levert maandelijks en zonodig vaker informatie aan omtrent de resultaten van het vermogensbeheer. • ISAE 3402 verklaringen worden opgevraagd • Keuzes voor ondersteuners/adviseurs passen bij cultuur en draagvlak van het fonds • Periodiek worden leveranciers geëvalueerd aan de hand van evaluatie checklists • Er is niet gekozen voor uitbesteding aan een fiduciair manager. Jaarlijks vindt er een evaluatie met de diverse uitvoerders plaats • Er is een beloningsbeleid geformuleerd. • De IORP-sleutelfuncties zijn ingevuld	Laag

Soort risico	Definitie	Gewenst risico	Beleid ten aanzien van risico	Feitelijk risico/ additionele beheersingsmaatregelen
IT-risico	Het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu en/of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT	Laag	- Een groot deel van de gegevens omtrent opgebouwde pensioenrechten wordt geadmistreerd in geautomatiseerde gegevensbestanden en systemen aanwezig bij de administrateur. - Het pensioenfonds is geïnformeerd over de wijze waarop de administrateur omgaat met back-up, uitwijk, kleinere en grotere calamiteiten en beveiliging van geautomatiseerde gegevens en systemen. Het pensioenfonds heeft dit adequaat bevonden. - Het pensioenfonds beschikt over een IT beleid	Laag Jaarlijks door de externe uitvoerders verantwoording qua IT beveiligingsbeleid laten afleggen
Integriteitsrisico	Het risico dat de integriteit van het pensioenfonds wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers of de leiding van het pensioenfonds	Laag	- Het pensioenfonds werkt volgens een gedragscode die door een ieder moet worden nageleefd. - De externe organisaties kennen uitgebreide compliance voorschriften en interne functiescheiding. Het fonds checkt het beloningsbeleid bij uitbesteders op onverantwoorde prikkels - Er is een ESG-beleid geformuleerd - Er is een klachten-, geschillen- en een incidentenmeldingsregeling. - Het onderzoek naar additionele beheersingsmaatregelen inzake cybercrime is opgestart bij de diverse uitvoerders - Het pensioenfonds beschikt over een compliance officer - Het pensioenfonds is AVG proof	Midden - Jaarlijks monitoren : 1. Uitvragen privé-relaties 2 Awareness bestuur verhogen. 3. Extra aandacht voor belangenverstrengeling bij benoemingen - Jaarlijks vindt er een evaluatie met de diverse uitvoerders plaats
Juridisch risico	Het risico samenhangend met veranderingen in, en naleving van wet- en regelgeving en het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie van het pensioenfonds, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn	Laag	- Bij de administrateur/uitvoerder is voldoende geschiktheid en ervaring aanwezig om de pensioenregeling adequaat en correct uit te voeren. - Het pensioenfonds heeft een bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering. - Periodiek bijvoorbeeld bij herziening of aanpassing van contracten wordt expliciet gekeken naar formuleringen in de contracten rond contractbreuk, beëindiging van activiteiten en afdwingbaarheid in algemene zin. Hierbij wordt juridisch advies ingewonnen	Laag Het uitbestedingscontract met Appel wordt herzien.

3.7 Financiële paragraaf

Samenvatting van de financiële positie van het fonds en ontwikkelingen gedurende het jaar:

(* € 1.000)	Pensioen- vermogen	Technische voorzieningen	Dekkings- graad
Stand per 1 januari 2019	63.909	67.077	95,3%
Beleggingsresultaten	12.009	10.764	
Premiebijdragen	1.879	1.747	
Uitkeringen	-1.658	-1.665	
Waardeoverdrachten	-242	-279	
Pensioenuitvoeringskosten	-309	-42	
Wijziging overlevingstafels	-	-	
Overige	64	134	
Stand per 31 december 2019	75.652	77.736	97,3%

De verandering in de dekkingsgraad is voornamelijk het gevolg van het resultaat op premie, rendement op beleggingen en renteverandering.

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren kan als volgt worden geanalyseerd:

(* € 1.000)	2019	2018	2017	2016
Premieresultaat	-135	-71	-278	-160
Interestresultaat	1.245	-5.059	4.749	-1.183
Pensioenkorting	-	-	-	-
Waardeoverdrachten	38	16	2	-70
Overig resultaat	-78	264	38	693
Kanssystemen	14	41	-264	144
Wijziging overlevingstafels	-	722	-	-10
Wijziging grondslagen	-	-	-	-129
	1.084	-4.087	4.247	-715

De technische voorzieningen zijn berekend op basis van de DNB rente termijnstructuur. De door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur komt ultimo 2019 overeen met een gemiddelde nominale rekenrente van 0,78% (ultimo 2018: 1,46%).

Uitvoeringskosten

	2019	2018
(* € 1.000)		
Administratieve uitvoeringskosten	309	290
In euro's per deelnemer	656	653
Vermogensbeheerkosten	286	240
In aantal basispunten over het gemiddeld belegd vermogen	42	38
Transactiekosten	127	100
In aantal basispunten over het gemiddeld belegd vermogen	19	16
Gemiddeld belegd vermogen	68.046	62.922

In de onderstaande paragrafen worden de kosten verder toegelicht.

Administratieve uitvoeringskosten

De administratieve uitvoeringskosten bestaan onder meer uit de kosten voor de administratie, actuaris, advies, accountant, automatisering en toezicht.

Vermogensbeheerkosten

Het totaal van de kosten voor vermogensbeheer in 2019 bedraagt 286 circa 46 meer dan in 2018. Deze stijging wordt veroorzaakt door een stijging van de beheerkosten en servicekosten ten opzichte van voorgaand jaar.

(* € 1.000)	2019	% van het gemiddeld belegd vermogen	2018	% van het gemiddeld belegd vermogen
Advieskosten en bewaarloon	76	0,11%	76	0,12%
Beheerkosten en servicekosten	210	0,31%	163	0,26%
Totaal	286	0,42%	240	0,38%

Beleggingsstijl/beleggingsmix

Het bestuur van het fonds voert een gedeeltelijk passieve en actieve beleggingsstijl uit. Ultimo 2019 werd van de beleggingen circa 72% passief beheerd en circa 28% actief beheerd.

Transactiekosten

Het totaal van de geschatte transactiekosten in 2019 bedraagt 127 circa 27 meer dan in 2018. Deze schatting is gebaseerd op een opgave van de vermogensbeheerder.

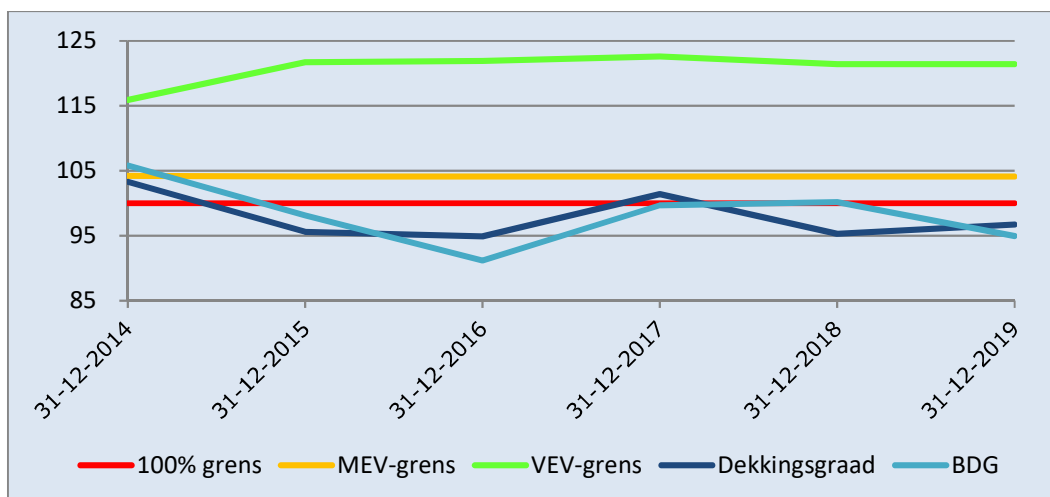
(* € 1.000)	2019	% van het gemiddeld belegd vermogen	2018	% van het gemiddeld belegd vermogen
Aan- en verkoopkosten beleggingstitels	127	0,19%	100	0,16%
Totaal	127	0,19%	100	0,16%

Aansluiting met jaarrekening

De toelichting op de vermogensbeheerkosten en de transactiekosten in het bestuursverslag wijkt op onderdelen af van de kosten zoals gepresenteerd in de jaarrekening. De toelichting in het bestuursverslag houdt rekening met de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. In de jaarrekening zijn de kosten verantwoord overeenkomstig de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Financiële positie

In de periode 2014-2019 hebben de beleidsdekkingsgraad, de nominale dekkingsgraad, het vereist eigen vermogen en het minimaal vereist eigen vermogen zich als volgt ontwikkeld :

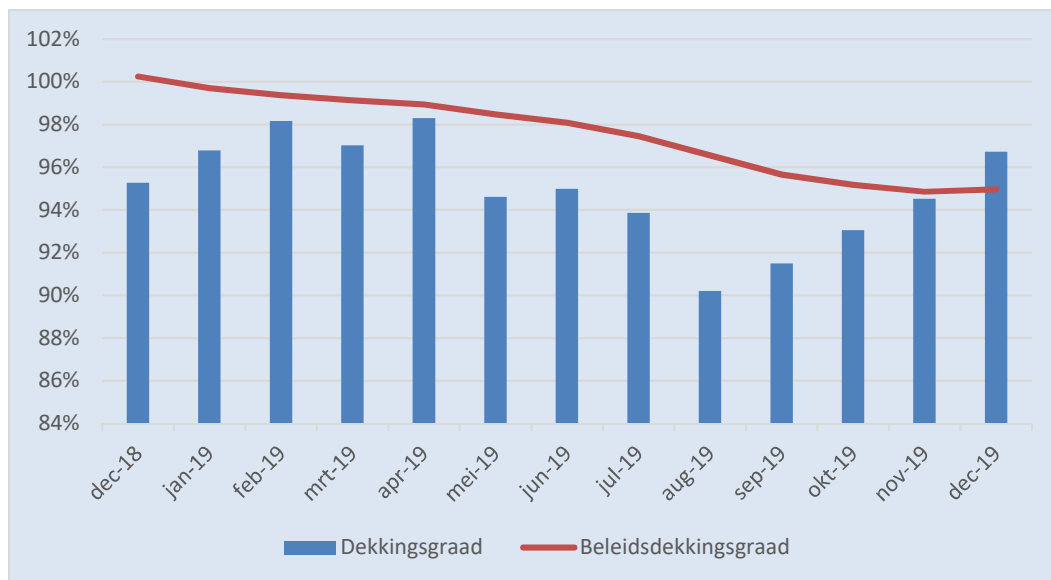
Vanaf 1 januari 2015 is het zogenaamde nieuw Financieel Toetsingskader (nFTK) van toepassing. Met de nieuwe regelgeving beoogt de wetgever het Nederlandse pensioenstelsel minder gevoelig voor dagkoersen, en daarmee stabiel te maken. De nieuwe financieringsregels hebben ingrijpende gevolgen voor alle pensioenfondsen, zo ook Stichting Pensioenfonds Coram. De belangrijkste gevolgen van het nFTK voor Stichting Pensioenfonds Coram worden hieronder nader toegelicht.

Beleidsdekkingsgraad

Onder het nFTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dag-koersen. Per 31 december 2019 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 95,0% (de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2018 bedroeg 100,2%).

Om de juistheid van de maandelijkse berekening van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad te waarborgen, zijn de interne beheersmaatregelen versterkt door de toevoeging van dit proces aan de ISAE 3402 verklaring van de pensioenadministrateur.

Onderstaande grafiek geeft de maand-op-maand-ontwikkeling aan van de dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad

Minimaal vereist eigen vermogen, vereist eigen vermogen en herstelplan

Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt per 31 december 2019 104,1%.

Het vereist eigen vermogen per 31 december 2019 bedraagt 120,6% en is licht gedaald ten opzichte van 2018. Het vereist eigen vermogen per 31 december 2018 bedroeg 121,3%.

Per 31 december 2018 was de beleidsdekkingsgraad 100,2% en lag daarmee onder het vereist eigen vermogen. Omdat er sprake is van een reservetekort was het fonds verplicht uiterlijk 1 april 2019 een actualisatie van het herstelplan in te dienen bij DNB.

Het fonds heeft op 29 maart 2019 een herstelplan verstuurd naar DNB. Hiermee vervalt het reeds bestaande herstelplan. In het nieuwe herstelplan heeft het fonds aangegeven welke maatregelen worden ingezet om binnen 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Op basis van het herstelplan, zonder indexatie wordt in 2027 een beleidsdekkingsgraad van circa 123% bereikt. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten

ondersteunen door externe adviseurs en is het voorgenomen beleggingsbeleid afgestemd met de beleggingsadviescommissie. De belangrijkste maatregel uit het herstelplan is:

- ✓ Geen toeslagverlening tot het vereist eigen vermogen is bereikt;
- ✓ In het herstelplan is geen maatregel tot korten van pensioenaanspraken opgenomen.

Onder de nieuwe regelgeving dient er gekort te worden op de pensioenaanspraken indien de beleidsdekkingsgraad 5 jaar op rij lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad en de actuele dekkingsgraad ook lager is. Een eventuele korting mag ineens of verspreid over maximaal 10 jaar worden verwerkt. Dit is vooralsnog in 2019 niet van toepassing. De zes achtereenvolgende vaststellingsmomenten lopen op 31 december 2020 af. De beleidsdekkingsgraad op 31 december 2020 is bepalend of in 2021 de kortingsmaatregel al dan niet toegepast moet gaan worden.

Het herstelplan wordt periodiek geactualiseerd en is te raadplegen op de website van het pensioenfonds

Op 23 mei 2019 is van DNB bericht ontvangen dat DNB instemt met het ingediende herstelplan.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt per ultimo 2019: 95,0% (ultimo 2018: 100,2%). De reële dekkingsgraad bedraagt per ultimo 2019: 76,6% (ultimo 2018: 81,7%).

Voor 2020 dient opnieuw een herstelplan ingediend te worden. Hiervoor wordt verwezen naar paragraaf 3.11

Toeslagbeleid

Onder het nFTK worden strengere voorwaarden gesteld aan het indexeren van pensioenaanspraken. Indexeren mag alleen indien de indexatie toekomstbestendig is. Dit betekent dat Pensioenfonds Coram alleen de pensioenen volledig mag verhogen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 124,0%. Met het oog op de huidige beleidsdekkingsgraad, is het de verwachting, gebaseerd op het herstelplan, dat de komende jaren geen indexatie kan plaatsvinden. Na tien jaar zou volgens de berekeningen uit het herstelplan weer een (gedeeltelijke) indexatie tot de mogelijkheden behoren. Sterk tegenvallende rendementen kunnen dit scenario dwarsbomen en mogelijk ook nog tot kortingen leiden.

De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad worden maandelijks gepubliceerd op de website.

De pensioenovereenkomst heeft het karakter van een uitkeringsovereenkomst met de kenmerken van een middelloonregeling. De aanspraken en de uitkeringen worden voorwaardelijk geïndexeerd.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden.

In 2015 is de (lange termijn) risicohouding vastgelegd door ondergrenzen voor het pensioenresultaat te bepalen. Het verwachte pensioenresultaat wordt vervolgens elk jaar aan deze grenzen getoetst.

In 2015 zijn de ondergrenzen voor de mediaan en de relatieve afwijking vastgesteld op respectievelijk 69% en 45% vanuit de feitelijke financiële positie.

Op basis van de meting per 1 januari 2019 bedraagt het resultaat 83% respectievelijk 31% waarmee de uitkomsten van de jaarlijkse haalbaarheidstoets voldoen aan de vastgestelde ondergrenzen.

3.8 Beleggingenparagraaf

De wereldwijde economische groei vlakke af in 2019 en borduurde daarmee voort op een trend die in 2018 reeds was ingezet. Geopolitieke spanningen, in het bijzonder ten aanzien van de Brexit en toenemend protectionisme (zoals de handelsoorlog), verstevigden hierin de structurele cyclische terugval van de economische groei die in ontwikkelde markten reeds vorig jaar in gang was gezet. Ofschoon er enige rust en duidelijkheid is gekomen op het gebied van protectionisme en Brexit, is de angst bij beleidsmakers voor verdere verzwakking van de groei niet geheel verdwenen.

In Europa voerde de Brexit voor een groot deel van het jaar de boventoon. Dit jaar had namelijk het jaar moeten worden dat het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie zou verlaten. Toenmalig Brits premier Theresa May bereikte eind 2018 weliswaar een uittredingsakkoord met de leiders van de Europese Unie, maar dit werd in haar eigen land niet goedgekeurd. Nadien zijn er nog reparaties geweest in het uittredingsakkoord om in het parlement een meerderheid te krijgen, maar ook deze wisten het parlement niet over de streep te trekken. Uiteindelijk heeft dit niet alleen geleid tot uitstel van de beoogde uittreiddatum, maar ook tot het aftreden van mevrouw May. Boris Johnson werd in juli gekozen tot de nieuwe premier en beloofde in zijn verkiezingscampagne dat uittreding eind oktober een feit zou zijn. Ook dat bleek geen haalbare kaart en de Brexit werd verder uitgesteld. De uiteindelijke uittreding van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie werd pas 31 januari 2020 een feit.

De handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China hield financiële markten ook bezig. De eerste paar maanden van het jaar leek geen verbetering te komen in de dreigende taal en handelsbarrières zoals deze zich gedurende 2018 hadden ontwikkeld. Daarbij liet de Amerikaanse president optekenen dat ook andere landen in het vizier zouden kunnen komen. Rond de zomer werden er eerste voorzichtige stappen gezet richting een handelsakkoord tussen beide landen. In de maanden die daarop volgden wisselden berichtgeving over een naderend akkoord en over nieuwe importtarieven elkaar in rap tempo af. Dit alles leidde tot onrustige financiële markten, waarbij de marktrente in augustus van het verslagjaar een nieuw dieptepunt bereikte. Uiteindelijk werd tegen het einde van 2019 een voorlopig eerste akkoord gesloten tussen beide landen. Van een volledig akkoord en een beëindiging van alle opgeworpen barrières is echter vooralsnog geen sprake.

Centrale banken wereldwijd reageerden fel op de wereldwijde verzwakking van de economische groei. Wereldwijd werden beleidsrentes verlaagd, in een poging financiering aantrekkelijker te maken en daarmee de economische activiteit te stuwen.

In de Verenigde Staten stond de Federal Reserve onder grote druk van president Trump om de rente te verlagen. Een lagere rente zou namelijk, via een zwakkere dollar, de export vanuit de Verenigde Staten ten goede komen en daarmee de negatieve impact van de verminderde handel met China kunnen verzachten. De Fed bleef echter voet bij stuk houden en hield vast aan haar beleid om de rente pas te verlagen als daar economische aanleiding toe was.

Die economische aanleiding kwam er eind juli, toen de Fed concludeerde dat de impact van de aanhoudende zwakke groei en de handelsoorlog dusdanig waren dat een verlaging van de rente gerechtvaardigd was. Deze verlaging volgde slechts 7 maanden na de laatste

verhoging, en was de eerste verlaging sinds december 2008. De Fed liet het niet bij deze verlaging en verlaagde de rente in 2019 nog tweemaal: in september en oktober 2019, waarmee de beleidsrente aan het einde van het jaar uitkwam op een bovengrens van 1,75%.

In Europa was de ruimte voor verdere renteverlagingen aanzienlijk minder. De beleidsrente van de ECB was al significant lager dan in de Verenigde Staten, wat vergelijkbare bewegingen als die van de Fed bemoeilijkt. Dit weerhield de ECB er echter niet van om in september de depositorente te verlagen naar -0,50%. Daarnaast kondigde de ECB aan het opkoopprogramma van obligaties weer op te starten voor een bedrag van 20 miljard euro per maand. Deze aankondiging kwam minder dan een jaar nadat de ECB had medegedeeld het opkoopprogramma juist te gaan beëindigen. Overigens bleef de ECB hameren op het belang van fiscale stimulering van overheden om het inflatiedoel te kunnen bereiken.

Voorgaande waren gelijk de laatste handelingen van aftredend ECB-president Mario Draghi. Sinds november is Christine Lagarde, voormalig directeur van het Internationaal Monetair Fonds, de voorzitter. Mevrouw Lagarde kondigde kort na haar aantreden aan dat de ECB een onderzoek gaat uitvoeren naar het gevoerde beleid en strategie. Zo wordt onder andere de inflatiedoelstelling tegen het licht gehouden en wordt gekeken of klimaataspecten kunnen worden meegewogen in het beleid van de ECB.

Deze handelingen van centrale banken leken het beoogd effect op economische activiteit ten dele te bereiken. Het consumentenvertrouwen nam wereldwijd toe en de werkloosheid daalde, wat ertoe leidde dat consumentenuitgaven op niveau bleven. Investerings van bedrijven, met name in de industrie, bleven echter uit. De inkoopmanagers in de industrie werden gedurende 2019 alsmaar somberder over de te verwachten groei in productie.

De rente op financiële markten daalde enorm als gevolg van deze wereldwijde verlagingen van beleidsrentes van centrale banken. Zo daalde de rente op 10-jaars Duitse staatsobligaties van 24 basispunten aan het begin van 2019 naar -19 basispunten aan het einde van het jaar; een daling van 43 basispunten. Voor Amerikaanse staatsobligaties was de daling van de rente nog groter: deze daalde met circa 77 basispunten naar 1,92% aan het einde van het verslagjaar.

Deze rentedalingen beperkten zich niet tot enkel staatsobligaties. Ook rentes op bedrijfsobligaties daalden significant. Bovendien nam de spread tussen degelijke staatsleningen en minder kredietwaardige bedrijfsobligaties af. Beleggers namen dus genoeg met weinig extra vergoeding voor het nemen van duidelijk meer risico. Het pensioenfonds zag de waardering van de obligaties in de beleggingsportefeuille daarmee oplopen: alle obligatiecategorieën lieten een positief rendement zien in het verslagjaar. De rentederivaten, die worden aangehouden ter afdekking van het renterisico, lieten eveneens een positief rendement zien.

Aandelenmarkten bleken gedurende 2019 verrassend resistent voor negatieve berichtgeving omtrent voornoemde geopolitieke spanningen en afnemende groeiverwachtingen. Gedreven door alsmaar dalende rentetarieven en voorzichtige taal van centrale bankiers, kwamen steeds meer beleggers in hun zoektocht naar rendement uit bij aandelen, waardoor koersen opliepen. Zowel aandelen in ontwikkelde markten als aandelen in opkomende markten noteerden hoge positieve rendementen. Sinds 1987 werd

in slechts drie jaar een hoger rendement op wereldwijde aandelen genoteerd dan in 2019. Voor aandelenbeleggingen was 2019 in dat opzicht een exceptioneel goed jaar.

Aandelenmarkten lieten in de laatste maand van 2018 een forse daling zien. Hierdoor gingen beleggers met weinig vertrouwen het nieuwe jaar in. Deze correctie werd in de eerste maand van 2019 echter alweer gecompenseerd, nadat centrale bankiers benadrukten flexibiliteit te betrachten in hun (monetaire) beleid. In de zomer nam de vrees voor protectionisme toe nadat de Amerikaanse president Trump had gedreigd met invoerrechten op Mexicaanse producten. Bovendien verslechterden de verwachtingen voor de economische groei. Milde taal van centrale bankiers zorgde ook hier voor enig herstel. Bovendien bleek dat de verwachtingen de binnenlandse vraag hadden onderschat, wat voor enige opluchting zorgde in aandelenmarkten. Na hoopvolle berichtgeving in het laatste kwartaal over de handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China, en een ondertekening van een eerste fase van een handelsakkoord, eindigde het vierde kwartaal met een sterk positief rendement. De afzettingsprocedure tegen de Amerikaanse president Trump heeft de aandelenmarkten niet negatief kunnen beïnvloeden.

Vooruitzichten

Eind 2019 was de verwachting dat 2020 een jaar van afnemende economische groei zou worden, maar dat er waarschijnlijk geen sprake zou zijn van krimp. Deze verdere afname van de groei zou daarmee kunnen leiden tot verdere rentedalingen – en diensengevolge een positief effect op de waardering van obligatieportefeuilles. Voor aandelenmarkten werd een herhaling van de exceptionele resultaten in 2019 onwaarschijnlijk geacht. De verhouding tussen aandelenkoersen en bedrijfswinsten lag boven langjarige gemiddeldes, en verder oplopende aandelenkoersen zouden voor een groot deel moeten worden gedreven door een inhaalslag in bedrijfswinsten. De vraag die daarbij opkomt is in hoeverre bedrijven in een omgeving van afnemende groei in staat zouden zijn hun winsten te stuwen. Op het moment van schrijven wordt de situatie op financiële markten echter gedomineerd door ontwikkelingen omtrent het coronavirus (COVID-19). Deze ziekte dook op in China in de laatste maanden van 2019 en heerst inmiddels wereldwijd zo sterk dat er sprake is van een pandemie. In een poging om de verspreiding van de ziekte in te dammen, hebben overheden wereldwijd maatregelen getroffen om de bewegingsvrijheid van personen te beperken, zodat de kans afneemt dat het virus van persoon tot persoon wordt overgedragen. De impact van deze maatregelen op het dagelijkse leven, de economie en de financiële markten is dusdanig sterk dat vrijwel alle andere verwachtingen en ontwikkelingen momenteel nauwelijks waarneembaar zijn.

Door deze maatregelen neemt ook de economische activiteit – en daarmee de omzet van bedrijven – significant af. Dit zorgt voor een enorme daling van wereldwijde aandelenkoersen, tot wel -30% per medio maart. Centrale banken hebben hier ongekend fel op gereageerd, met verdere renteverlagingen en significante uitbreidingen van opkoopprogramma's. Zo verlaagde de Fed de beleidsrente met wel 150 basispunten en gaf het aan vrijwel ongelimiteerd obligaties te gaan opkopen. Ook lanceerde de ECB een nieuw opkoopprogramma, het Pandemic Emergency Purchase Programme, met een omvang van 750 miljard euro. Wereldwijd is het beeld dat herstel van de economie niet alleen kan worden bereikt door ingrijpen van centrale banken. Ook van overheden worden stimulerende maatregelen verwacht om de “coronacrisis” het hoofd te kunnen bieden.

Op het moment van schrijven worden deze maatregelen ook genomen. De Amerikaanse overheid en Europese overheden, inclusief de Europese Unie als geheel, hebben steunpakketten beschikbaar gesteld om particulieren en bedrijven (financieel) te ondersteunen tijdens deze crisis. Om deze steunpakketten te financieren, is de verwachting dat overheden nieuwe obligaties gaan uitgeven. Deze verwachting stuwt de rente, waarmee de impact die het ruime beleid van centrale banken heeft op de rentemarkten wordt gecompenseerd.

Inmiddels lijkt het coronavirus in China – de plek waar de ziekte voor het eerst uitbrak – onder controle te geraken. Het openbare leven in de zwaarst getroffen gebieden is daar weer op gang aan het komen, circa 3 maanden nadat er beperkende maatregelen waren getroffen. Enig herstel van de Chinese economie wordt verwacht, maar de verwachtingen over 2020 als geheel zijn wel gedaald.

In de komende maanden zal duidelijk worden of de genomen maatregelen in overige delen van de wereld – waaronder de Verenigde Staten en de Europese Unie – voldoende zijn om het virus onder controle te krijgen. Daarnaast moet blijken of de monetaire én fiscale stimulering voldoende zal zijn om ook de financiële impact deels te kunnen mitigeren. Momenteel is nog geen eenduidig zicht op herstel van de economie en/of financiële markten in het tweede deel van het jaar. Hoe langer de ingestelde beperkende maatregelen voortduren, hoe kleiner de kans wordt op een herstel in 2020 en/of 2021.

Naast het langer dan verwacht voortduren van de coronacrisis, kunnen financiële markten verder onder druk komen te staan door politieke ontwikkelingen die in de tweede helft van het jaar worden voorzien. Zo zijn er presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten, blijft het politiek risico groot in Italië, is er onzekerheid over de potentiële opvolging van Angela Merkel in Duitsland en dient er voor het einde van het jaar een akkoord te zijn tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk over de toekomstige handelsrelatie, teneinde een harde Brexit te voorkomen. Ook is er nog geen definitief handelsakkoord tussen de Verenigde Staten en China, wat maakt dat ook het protectionisme van invloed kan gaan zijn op de ontwikkeling van financiële markten in de rest van het jaar.

Beleggingsbeleid 2019

Belegd vermogen

Het is de ambitie om het kapitaal dat aan het pensioenfonds is toevertrouwd zo te beheren, dat alle participanten nu en in de toekomst een goed pensioen wordt geboden. Het is het streven van het pensioenfonds om dit pensioen te indexeren om de koopkracht voor de deelnemers in stand te houden. De premie die door werkgever en werknemer worden betaald zijn niet voldoende om de uiteindelijke pensioenen mee te kunnen financieren. Dit betekent dat het pensioenfonds dit moet verdienen met beleggen. Het pensioenfonds neemt dus weloverwogen beleggingsrisico's, omdat het van mening is dat beleggingsrisico, gemiddeld genomen, op de lange termijn beloond wordt met een positief rendement. Zo probeert het pensioenfonds een zo optimaal mogelijk resultaat voor haar deelnemers te realiseren. Het pensioenfonds heeft bewust gekozen voor een eenvoudig en transparant beleggingsbeleid. Het vermogen van het pensioenfonds is, mede op basis hiervan, bij één vermogensbeheerder ondergebracht. De vermogensbeheerder selecteert in overleg met

het pensioenfonds de beleggingsfondsen. De beleggingsfondsen kunnen van de vermogensbeheerder zelf zijn of van een andere vermogensbeheerder.

Het belegd vermogen van het pensioenfonds is in het verslagjaar gestegen met € 11,9 miljoen van € 62,2 miljoen naar € 74,1 miljoen (inclusief de waarde van de rente-overlay). Het totale rendement bedraagt 19,4% versus de benchmark van 20,3%. De beleggingsportefeuille heeft een lager rendement behaald dan de benchmark. Het verschil is grotendeels toe te wijzen aan de beheerkosten van zowel de actief als passief beheerde beleggingsfondsen.

De beleggingsportefeuille is opgedeeld in een matchingportefeuille (strategische weging 50%) en een returnportefeuille (strategische weging 50%). De matchingportefeuille heeft ten doel om het renterisico met de verplichtingen te stabiliseren. De matchingportefeuille heeft een rendement behaald van 16,0%. In de matchingportefeuille zijn opgenomen de LDI-fondsen (Liability Driven Investments) en het bedrijfsobligatiefonds. De returnportefeuille heeft het doel om waarde toe te voegen aan de beleggingsportefeuille. De return portefeuille heeft een rendement behaald van 22,5%.

Strategische beleggingsmix en bandbreedtes

De beleggingsportefeuille is onderverdeeld in een matchingportefeuille en een returnportefeuille. Hierbinnen wordt onderscheid gemaakt in diverse beleggingscategorieën. Vervolgens is voor elke beleggingscategorie één beleggingsfonds geselecteerd. In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen welke beleggingscategorieën onder de matching- en welke onder de returnportefeuille vallen. Tevens is in de tabel de strategische norm en de bijbehorende bandbreedte opgenomen. De strategische mix en de bandbreedtes zijn in 2019 niet aangepast ten opzichte van het voorgaande jaar.

Beleggingscategorie	Strategisch	Bandbreedte	
	%	Onder %	Boven %
Matchingportefeuille	50,00	40,00	60,00
Staatsobligaties / LDI-fondsen	Floating		
Bedrijfsobligaties	Floating		
Returnportefeuille	50,00	42,50	57,50
<i>Vastrentende waarden</i>			
Emerging Markets Debt	5,00	3,75	6,25
High Yield obligaties	5,00	3,75	6,25
<i>Zakelijke waarden</i>			
Aandelen ontwikkelde markten	30,00	27,50	32,50
Aandelen emerging markets	5,00	3,75	6,25
Vastgoed	5,00	3,75	6,25
Cash	0,00	0,00	2,00
Totaal	100,00		

De weging van staatsobligaties / LDI-fondsen en bedrijfsobligaties zijn niet strategisch vastgelegd en “floaten” op basis van marktwaarde.

Invulling portefeuille

In onderstaande tabel is de verdeling van de beleggingsportefeuille opgenomen per ultimo 2019. Per ultimo jaar was de matchingportefeuille 0,3% overwogen en de returnportefeuille 0,3% onderwogen.

Beleggingscategorie	Waarde x €1 miljoen	Weging %	Norm %
Matchingportefeuille	37,2	50,3	50
Staatsobligaties / LDI-fondsen	20,3	27,5	
Bedrijfsobligaties	16,9	22,8	
Returnportefeuille	36,7	49,7	50
<i>Vastrentende waarden</i>	<i>7,3</i>	<i>9,8</i>	<i>10</i>
Emerging Markets Debt	3,7	4,9	5
High Yield obligaties	3,6	4,9	5
<i>Zakelijke waarden</i>	<i>29,4</i>	<i>39,8</i>	<i>40</i>
Aandelen ontwikkelde markten	22,0	29,8	30
Aandelen emerging markets	3,7	5,0	5
Vastgoed	3,7	5,0	5
Cash	0,1	0,1	
Totaal	74,0	100,0	

In onderstaande tabel is een overzicht van de beleggingsfondsen opgenomen. In dit overzicht is ook aangegeven of het beleggingsfonds actief of passief wordt beheerd en welke geografische verdeling wordt toegepast.

Beleggingscategorie	Beheer	Stijl	Scope
Matchingportefeuille			
Staatsobligaties / LDI-fondsen	BNP	Passief	Euro
Bedrijfsobligaties	BNP	Actief	Wereld
Returnportefeuille			
<i>Vastrentende waarden</i>			
Emerging Markets Debt	State Street	Passief	Wereld
High Yield obligaties	BNP	Actief	Wereld
<i>Zakelijke waarden</i>			
Aandelen ontwikkelde markten	Northern Trust	Passief	Wereld
Aandelen emerging markets	BNP	Passief	Wereld
Vastgoed	BNP	Passief	Europa
Cash	BNP		

Vermogensbeheerder BNP voert geen tactisch beleid uit tussen de beleggingsfondsen. De beleggingsfondsen worden overwegend passief beheerd. Het pensioenfonds hield begin

2019 een licht onderwogen positie van de renteafdekking aan. Deze positie bleef binnen de bandbreedte van het strategisch beleid. In januari 2019 is deze tactische afwijking beëindigd.

Het strategisch beleggingsbeleid voorziet in een jaarlijkse herbalancering van feitelijke portefeuillegewichten naar strategische normen. In afwijking van dit beleid, heeft het pensioenfonds in augustus en november 2019 een tussentijdse herbalancering doorgevoerd, om afwijkingen van de strategische normen binnen de returnportefeuille te herstellen.

De monitoring van de beleggingsfondsen vindt op maandbasis plaats door de beleggingscommissie van het pensioenfonds. Jaarlijks wordt met de beheerder de resultaten van de uitvoering van het beleggingsbeleid geëvalueerd.

Rendement

Het beleggingsrendement is gedefinieerd als de som van alle directe beleggingsinkomsten (waaronder rente en dividenden), opbrengsten ten gevolge van waardevermeerderingen c.q. – verminderingen en alle overige aan de beleggingen te relateren opbrengsten en kosten. Het doel is om een totaalrendement te behalen (binnen een afgesproken risicobudget bepaald in de ALM-studie) dat voldoet aan de doelstelling van het pensioenfonds.

Het rendement in 2019 bedraagt 19,4% versus de benchmark van 20,3%. Alle beleggingscategorieën hebben over het jaar positieve rendementen behaald.

De matchingportefeuille heeft een rendement behaald van 16,0% en de betreffende benchmark heeft een rendement behaald van 17,6%; een underperformance van 1,6%-punt. De matchingportefeuille is onderverdeeld in LDI-fondsen en een bedrijfsobligatiefonds.

Door de gedaalde rente in 2019 heeft de matchingportefeuille een positief rendement behaald. Dit geldt zowel voor de LDI-fondsen als voor het bedrijfsobligatiefonds. De underperformance van de matchingportefeuille wordt zowel door het bedrijfsobligatiefonds als door de LDI-fondsen veroorzaakt:

- ✓ Het actief beheerd bedrijfsobligatiefonds laat een underperformance zien van 0,5% ten opzichte van de benchmark van het beleggingsfonds.
- ✓ De LDI-fondsen laten een underperformance zien van tussen de 0,4% en 5,5%. De underperformance in de LDI-fondsen wordt veroorzaakt door de achterblijvende prestaties van staatsobligaties ten opzichte van de swaprente. Omdat de waardeontwikkeling in de benchmark primair wordt gedreven door ontwikkelingen in de swaprente, resulteert de voornoemde underperformance.

De returnportefeuille heeft in 2019 een rendement behaald van 22,5%, zijnde een underperformance van 0,1% ten opzichte van de benchmark. De beleggingscategorieën vastgoed en volwassen markten aandelen rendeerden het best met rendementen van respectievelijk 26,4% en 25,4%.

De rendementscijfers zijn in onderstaande tabel opgenomen.

Beleggingscategorie	Fonds %	Benchmark %	Relatief Na kosten %
Matchingportefeuille	16,0	17,6	- 1,6
LDI-fonds 00 – 10 jaar	4,9	5,3	- 0,4
LDI-fonds 10 – 20 jaar	16,9	18,8	- 1,9
LDI-fonds 20 – 25 jaar	24,2	26,3	- 2,2
LDI-fonds 25 – 35 jaar	31,0	33,7	- 2,7
LDI-fonds 35 – 50 jaar	41,9	47,4	- 5,5
Bedrijfsobligaties	8,6	9,1	- 0,5
Returnportefeuille	22,5	22,6	- 0,1
<i>Vastrentende waarden</i>	<i>13,3</i>	<i>13,2</i>	<i>+ 0,1</i>
Emerging Markets Debt	14,6	15,2	- 0,6
High Yield obligaties	11,9	11,1	+ 0,8
<i>Zakelijke waarden</i>	<i>24,7</i>	<i>24,4</i>	<i>+ 0,3</i>
Aandelen ontwikkelde markten	25,4	25,0	+ 0,4
Aandelen emerging markets	20,2	20,7	- 0,5
Vastgoed	26,4	27,5	- 1,2
Totaal	19,4	20,3	- 0,9

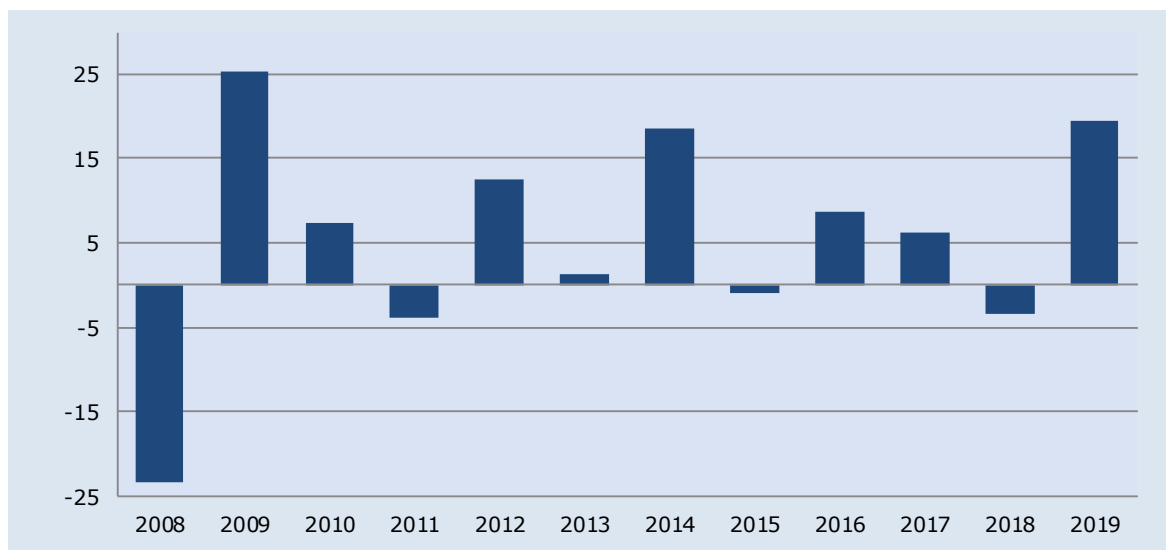
In onderstaande tabel is het relatief rendement van de returnportefeuille ten opzichte van de benchmark (out/underperformance) uitgesplitst naar allocatie-effecten en selectie-effecten. Door afronding en interactie-effecten kan het voorkomen dat deze uitgesplitste performancecijfers niet exact optellen tot het gepresenteerde rendementscijfer.

- ✓ Het allocatie-effect is het resultaat van het onder- of overwegen van categorieën/sectoren/regio's ten opzichte van de benchmark.
- ✓ Het selectie-effect is het resultaat van de beleggingen in een bepaalde categorie ten opzichte van het benchmarkresultaat van diezelfde categorie.

Beleggingscategorie	Bijdrage %	Index %	Relatief %	Allocatie %		Selectie %
				Level 1	Level 2	
Returnportefeuille	22,49	22,57	- 0,08	- 0,17	+ 0,01	+ 0,10
<i>Vastrentende waarden</i>	<i>2,61</i>	<i>2,58</i>	<i>+ 0,03</i>	<i>- 0,04</i>	<i>- 0,01</i>	<i>+ 0,04</i>
Emerging Markets Debt	1,41	1,48	- 0,07		- 0,01	- 0,05
High Yield obligaties	1,20	1,09	+ 0,10		0,00	+ 0,09
<i>Zakelijke waarden</i>	<i>18,65</i>	<i>18,76</i>	<i>- 0,11</i>	<i>- 0,12</i>	<i>+ 0,01</i>	<i>+ 0,06</i>
Aandelen ontwikkeld	14,21	14,12	+ 0,08		0,00	+ 0,18
Aandelen emerging	1,97	2,03	- 0,06		0,01	- 0,04
Vastgoed	2,47	2,61	- 0,14		0,00	- 0,08
<i>Cash</i>	<i>0,01</i>	<i>0,00</i>	<i>+ 0,01</i>	<i>- 0,02</i>	<i>0,00</i>	<i>0,00</i>
<i>Sluitpost</i>	<i>1,21</i>	<i>1,23</i>	<i>- 0,01</i>			

De underperformance van de returnportefeuille van 0,08% is het gevolg van -0,16% allocatie-effect en +0,10% selectie-effect. Het fondsrendement en het indexrendement zijn voor de beleggingscategorieën weergegeven op basis van bijdrage aan het totale rendement (contributie). Dit wil zeggen dat het fondsrendement en het indexrendement zijn herrekend op basis van de respectievelijke weging van de betreffende categorie in de returnportefeuille.

Het rendement over de afgelopen twaalf jaar geeft het volgende beeld:

Renteafdekking

De matchingportefeuille is ingericht om de rentegevoeligheid van de beleggingsportefeuille met de rentegevoeligheid van de voorziening pensioenverplichtingen voor een deel te matchen. De strategisch nagestreefde mate van renteafdekking op basis van UFR-methodiek is 50%. De bandbreedte voor de feitelijke mate van renteafdekking is 45% – 55%. Bij de renteafdekking wordt ook rekening gehouden met verschillende looptijdbuckets. De beheerder zorgt voor een zo goed mogelijke spreiding van de renteafdekking over alle looptijden (curvespreiding).

Als wordt geconstateerd dat de feitelijke mate van renteafdekking zich buiten de bandbreedte bevindt, zal de beheerder de renteafdekking herijken en de renteafdekking richting de 50% brengen. Bij aanvang van het verslagjaar was met de beheerder afgesproken om een onderwogen positie in te nemen ten aanzien van de renteafdekking en een norm te hanteren van circa 46,5% met een bandbreedte van 45% – 50%. Eind januari is deze tactische beslissing beëindigd en wordt de strategische norm gehanteerd.

De mate van renteafdekking per ultimo jaar bedraagt 50,4% en bewoog gedurende het verslagjaar tussen de 47,2% en 51,6%. De berekening vindt plaats op basis van de basispuntgevoeligheid (DV01) van de kasstromen van de matchingportefeuille versus de basispuntgevoeligheid van de kasstromen van de voorziening pensioenverplichting. De berekening voor de voorziening pensioenverplichtingen vindt plaats op basis van de

rekenrente als voorgeschreven door De Nederlandsche Bank. Voor de matchingportefeuille wordt gerekend met de marktrente.

Valuta-afdekking

Fluctuaties in wisselkoersen zorgen voor een valutarisico voor het pensioenfonds. Het beleid van het pensioenfonds is erop gericht om deze risico's zoveel als mogelijk op een efficiënte wijze te beheersen. Derhalve heeft het pensioenfonds ervoor gekozen om overwegend in euro-gednomineerde producten te beleggen of in beleggingsfondsen waarin het valutarisico wordt afgedekt.

Het pensioenfonds belegt echter ook in diverse wereldfondsen. Voor de beleggingsfondsen aandelen opkomende markten en obligaties opkomende markten (Emerging Market Debt) heeft het pensioenfonds besloten de valutarisico's niet af te dekken, vanwege de complexiteit daarvan en de daarmee samenhangende kosten. Voor de overige beleggingsfondsen geldt dat deze ofwel enkel beleggen in euro-gednomineerde producten (waardoor er geen valutarisico aanwezig is), of dat deze risico's binnen het beleggingsfonds worden afgedekt (waardoor het pensioenfonds geen valutarisico loopt).

Benchmarks

De beleggingen van het pensioenfonds zijn ondergebracht in goed gediversifieerde beleggingsfondsen. De benchmarks per ultimo 2019 zijn in onderstaande tabel opgenomen.

Beleggingscategorie	Benchmark
Matchingportefeuille	Voorziening pensioenverplichtingen
Staatsobligaties / LDI-fondsen	LDI - Barclays Methodology – Aangepast naar looptijd
Bedrijfsobligaties	50% BB-B US Agg. Corp. + 50% BB-B Euro Agg. Corp. (Hedged in EUR)
Returnportefeuille	
<i>Vastrentende waarden</i>	
Emerging Markets Debt	Barclays EM Loc Curr Liquid Government Index
High Yield obligaties	Merrill Lynch BB-B Non-Fin Dev Markets High Yield Constr (Hedged in EUR)
<i>Zakelijke waarden</i>	
Aandelen ontwikkelde markten	MSCI World Custom ESG 100% hedged to EUR
Aandelen emerging markets	MSCI EM ex-Controversial Weapons
Vastgoed	FTSE EPRA Dev Europe

Verantwoord beleggen

Het pensioenfonds is zich bewust van zijn maatschappelijke functie en verantwoordelijkheden. Het pensioenfonds streeft naar een zo hoog mogelijk rendement binnen het gekozen risicoprofiel van de beleggingen. Het pensioenfonds wil hierbij tevens een maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid (MVB-beleid) uitvoeren. Voor de uitvoering van het MVB-beleid heeft het pensioenfonds de volgende aandachtsgebieden (ESG-factoren):

- ✓ Environment: klimaat, lucht- en watervervuiling, en ontbossing;
- ✓ Social: mensenrechten, arbeidsnormen, gender en diversiteit;
- ✓ Governance: samenstelling bestuur, omkoping en corruptie, en beloning.

De beleggingen van het pensioenfonds zijn ondergebracht in diverse beleggingsfondsen. Dit legt beperkingen op ten aanzien van de ruimte die het pensioenfonds heeft om het MVB-beleid te kunnen toepassen en implementeren. De beheerder van het beleggingsfonds bepaalt veelal het te voeren MVB-beleid binnen het beleggingsfonds. Bij de keuze voor vermogensbeheerders en beleggingsfondsen zal het MVB-beleid dan ook als een belangrijk selectie criterium worden meegewogen.

De instrumenten voor de uitvoering door de vermogensbeheerder die het pensioenfonds benadrukt zijn het voeren van de dialoog met ondernemers en het voeren van actief stembeleid bij aandeelhoudersvergadering om bovenstaande aspecten mee te laten wegen bij de besluitvorming van de ondernemingen waarin wordt belegd. Hebben deze instrumenten geen effect, dan zal het pensioenfonds er bij de beheerder van de beleggingsfondsen op aandringen tot uitsluiting van de onderneming over te gaan.

Het pensioenfonds streeft ernaar het MVB-beleid te integreren in alle beleggingsfondsen waarin het participeert. Omwille van zorgvuldigheid geschiedt dit gefaseerd. Het beleggingsfonds voor aandelen ontwikkelde markten – dat strategisch 30% van de totale beleggingsportefeuille uitmaakt – houdt expliciet rekening met ESG-factoren. Binnen dit fonds wordt niet belegd in ondernemingen die onvoldoende scoren op een of meerdere van voornoemde criteria. Deze uitsluitingen geschieden onder andere op basis van de principes uit de Global Compact-richtlijn van de Verenigde Naties. De beheerder gaat daarnaast de dialoog aan met ondernemingen waar ruimte is voor verbetering en maakt gebruik van zijn stemrecht. De beheerder publiceert jaarlijks over de uitgebrachte stemmen, en (de doeltreffendheid van) de gevoerde gesprekken met de ondernemingen waarin wordt belegd.

Naast voornoemde ESG-thema's, conformeert het pensioenfonds aan het verdrag inzake het uitsluiten van beleggingen in ondernemingen gerelateerd aan (de productie van) controversiële wapens (clustermunitie), zoals dit is opgenomen in Artikel 21a van het Besluit marktmisbruik Wft. Daarnaast onderschrijft het bestuur de door de Pensioenfederatie opgestelde intentieverklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO).

Jaarlijks wordt het MVB-beleid met de beheerder voor de beleggingsfondsen besproken. Bij deze evaluatie wordt gelet op de eerdergenoemde wettelijke uitsluiting van ondernemingen in clustermunitie, maar ook op het gevoerde beleid van de beheerder op het gebied van ESG-factoren (aandachtsgebieden).

Het MVB-beleid van het pensioenfonds, waaronder de ervaringen met de implementatie daarvan, komt regelmatig terug in de vergaderingen van de beleggingscommissie. De beleggingscommissie borgt eveneens. Het MVB-beleid wordt periodiek geëvalueerd. Tweemaal per jaar wordt nagegaan of het MVB-beleid (nog) in lijn is met wet- en regelgeving daaromtrent, maar ook met best practices uit de markt. Het volledige MVB-beleid is beschikbaar op de website van het pensioenfonds.

3.9 Pensioenparagraaf

Het pensioenreglement is aangepast aan de gewijzigde pensioenregeling per 1 januari 2019.

Kenmerken regeling

De kenmerken van de pensioenregeling zijn als volgt:

Onderwerp	2020	2019
Pensioensysteem	Middelloonregeling	Middelloonregeling
Pensioenleeftijd	67	67
Pensioengevend salaris	max € 110.111	max € 107.593
Franchise	€ 15.178	€ 14.770
Opbouwpercentage vast salaris	1,738%	1,738%
Nabestaandenpensioen	70%	70%
Premie in procenten van de pensioengrondslag	29,5%	29,5%

In 2019 zijn er geen wezenlijke wijzigingen in het pensioenreglement geweest. Enkel de wettelijke bedragen zoals de franchise en het maximaal pensioengevend salaris is aangepast.

Toeslagbeleid

Het pensioenfonds heeft in de fondsdOCUMENTEN het volgende opgenomen over toeslagen:

Het fonds heeft een voorwaardelijk toeslagbeleid, gebaseerd op de ambitie de pensioenen waardevast te houden. De daarbij gehanteerde maatstaf is de prijsinflatie (CBS prijsindexcijfer afgeleid van periode september - september). Er zal alleen toeslagverlening plaats kunnen vinden, voor zover dit toekomstbestendig is. Dat wil zeggen dat de financiële positie van het pensioenfonds zodanig is dat het te verlenen toeslagpercentage ook naar verwachting in de toekomst uitgekeerd zal kunnen worden.

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur en is afhankelijk van de financiële positie van het fonds. Er bestaat geen recht op toeslagen en er wordt hiervoor geen reserve aangehouden. Het bestuur hanteert voor een besluit over de feitelijke toekenning de onderstaande beleidsstaffel als leidraad:

Beleidsdekkingsgraad	Toeslag
Lager dan 110%	Nihil.
Tussen 110% en wettelijke grens voor volledige toeslagverlening	Deel dat toekomstbestendig (conform wettelijke bepalingen) kan worden verleend
Boven de wettelijke grens voor volledige toeslagverlening	Volledige toeslagverlening + eventueel inhaaltoeslagen en herstel van kortingen

De gedeeltelijke toeslagverlening (indien van toepassing) en de grens voor volledige toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld zodanig dat deze voldoet aan de eis van toekomstbestendigheid. Per 1 januari 2019 is geen toeslag toegekend aan zowel de actieve- als de inactieve deelnemers.

Mutatieoverzicht deelnemers

	Actief	Slaper	Pensioen-gerechtigd	Totaal
Stand per 1 januari 2019	215	428	229	872
Nieuwe deelnemers	57			
Ontslag	-32	32		
Waardeoverdracht/afkoop		-1	-1	
Ingang pensioen	-3	-6	15	
Overlijden		-1	-8	
Expiratie			-1	
Stand 31 december 2019	237	452	234	923

Mutatieoverzicht Pensioengerechtigden

	OP	PP	WZP	Totaal
Stand per 1 januari 2019	159	69	1	229
Ingang pensioen	9	4	2	15
Overlijden	-4	-4		-8
Afkoop		-1		-1
Expiratie			-1	-1
Stand 31 december 2019	164	68	2	234

3.10 Actuariële paragraaf

Actuariële analyse

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:

(* € 1.000)	2019	2018
Premieresultaat		
Premiebijdragen	1.879	1.809
Pensioenopbouw	-1.747	-1.630
Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten	42	40
Pensioenuitvoeringskosten	-309	-290
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	12.009	-2.314
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	157	169
Indexering en overige toeslagen	-	-
Wijziging marktrente	-10.921	-2.914
Wijziging overlevingstafels	-	722
Wijziging excasso kosten	-	-
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten)	38	16
Resultaat op kanssystemen	14	41
Overige baten en lasten	-78	264
Saldo van baten en lasten	1.084	-4.087

Kostendeekkende premie

(* € 1.000)	
Zuiver kostendeekkende premie	2.526
Gedempte kostendeekkende premie	1.695
Ontvangen (feitelijke) pensioenpremie	1.879

Op basis van de in de ABtN beschreven methodiek dient een premie te worden ontvangen in 2019 ter grootte van 1.695. De door het pensioenfonds ontvangen pensioenpremie van 1.879 is hoger dan de conform de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABtN) vastgestelde gedempte premie.

Samenstelling zuiver kostendeekkende premie en feitelijke premie :

(* € 1.000)	
1. Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	1.862
2. Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	397
3. Opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten	267
4. Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van de geformuleerde ambitie en de afgesproken wijze van financieren)	-
5. Kostendeekkende premie = 1 + 2 + 3 + 4	2.526
6. Bijdrage aan herstel van de dekkingsgraad	-647
7. Feitelijke premie = 5 + 6	1.879

De feitelijke premie is (beperkt) hoger dan de (tenminste) te ontvangen premie . De premie is vooraf (ex-ante) kostendeekkend vastgesteld Er is derhalve geen sprake van een premiekorting of een onjuist vastgestelde premie.

Rol en bevindingen van de certificerend actuaris

De certificerend actuaris heeft de opdracht om vast te stellen dat het fonds voldoet aan de vereisten vanuit artikel 126 tot en met 140 PW. De belangrijkste bevinding die door de certificerend actuaris is gerapporteerd :

- ✓ In september van 2020 zal het Koninklijk Actuarieel Genootschap de nieuwe Prognosetafel publiceren. Wij bevelen aan om op dat moment ook de overige actuariële grondslagen tegen het licht te houden (de ervaringssterfte is bijvoorbeeld in 2016 voor het laatst herijkt).

Daarnaast lijkt het ons goed dat voor de verschillende actuariële grondslagen (ervaringssterfte, kostenvoorziening, leeftijdsverschil etc.) wordt vastgelegd in de ABTN wanneer deze voor het laatst zijn herijkt en met welke periodiciteit deze worden herijkt.

- ✓ De kostenvoorziening van het fonds bedraagt 2,5% van de netto voorziening. Deze opslag achten wij toereikend onder de veronderstelling dat premiebetaling door de werkgever wordt gecontinueerd.

Indien de premie-instroom eindigt, is de kostenvoorziening niet toereikend om de pensioenverplichtingen zelfstandig af te wikkelen. Daarom gaat het fonds uit van het liquidatie en overdrachtsscenario ter onderbouwing van de kostenvoorziening. Het fonds heeft in 2019 een offerte ontvangen van PME. De kostenvoorziening is herijkt op basis van deze offerte (wij hebben begrepen dat overgang naar PME momenteel de

meest voor de hand liggende optie is). Op basis van deze offerte kan de huidige kostenopslag voldoende zijn voor liquidatie van het fonds en overdracht van de pensioenverplichtingen naar PME. Op basis van de kostenvoorziening en de offerte van PME is het budget voor kosten van het fonds gedurende het traject van liquidatie en overdracht (reguliere uitvoeringskosten en projectkosten voor liquidatie) ongeveer gelijk aan twee maal de jaarlijkse uitvoeringskosten. De kostenvoorziening is dus alleen voldoende als het traject van liquidatie en overdracht naar PME voorspoedig verloopt en dus binnen een periode van één á anderhalf jaar wordt afgerond (rekening houden met de projectkosten voor liquidatiekosten).

In het onderzoek naar de kostenvoorziening is alleen ingegaan op de situatie waarin de pensioenverplichtingen worden overgedragen naar PME. Andere uitvoeringsopties zijn niet onderzocht. Dat kan tot gevolg hebben dat het bestuur beperkt is in mogelijkheden m.b.t. toekomstige uitvoering (bij APF'en mag het weerstandsvermogen bijv. alleen gefinancierd worden door het fonds als sprake is van een vrijval uit de kostenvoorziening).

Wij bevelen het bestuur aan om de onderbouwing van de kostenvoorziening in de ABTN te actualiseren en om beleidsmatig vast te leggen dat het fonds bij beëindiging van de premie-instroom voornemens is om over te dragen naar PME (daar wordt momenteel nog als uitgangspunt genoemd dat wordt overgedragen naar een verzekeraar).

Oordeel van de certificerend actuaris over de financiële positie (RJ 610.503)

In zijn actuariële verklaring heeft de certificerend actuaris geoordeeld dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 PW met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) , 132 (vereist eigen vermogen) en 133 dekking door waarden)

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat vanaf het eerste meetmoment 31 december 2015. Indien de beleidsdekkingsgraad het komende jaar lager uitkomt dan het niveau van de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen dan zal per 31 december 2020 een kortingsmaatregel moeten worden uitgevoerd.

De vermogenspositie is naar de mening van de certificerend actuaris slecht, omdat het aanwezige eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

3.11 Toekomstparagraaf

Toekomstbestendigheid

Het bestuur van het fonds heeft in het afgelopen jaren nagedacht over de toekomstbestendigheid van het fonds. Hierbij zijn onder meer de kostenstructuur, premieruimte en aard en ontwikkeling van het deelnemersbestand betrokken. Het bestuur realiseert zich dat een eigen ondernemingspensioenfonds niet realiseerbaar blijft en is voornemens om zich (op termijn) aan te sluiten bij een bedrijfstakpensioenfonds waar inmiddels intensieve gesprekken mee worden gevoerd. In 2019 is hierover uitvoerig overleg geweest met de sociale partners en de werkgever. In 2020 zullen deze gesprekken geïntensiveerd worden met als doelstelling om eind 2020 tot besluitvorming over te kunnen gaan.

Het fonds verzorgt elk kwartaal een voortgangsrapportage aan DNB.

Herstelplan 2020

Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2019 (94,97%) nog steeds ruim onder het vereist eigen vermogen ligt is er sprake van een reservetekort. Het fonds is hierdoor verplicht uiterlijk 1 april 2020 een actualisatie van het herstelplan in te dienen bij DNB. Stichting Pensioenfonds Coram heeft een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB op 26 maart 2020. Hieruit blijkt dat herstel, zonder indexatie, binnen een periode van 10 jaar kan plaatsvinden. DNB heeft op 4 juni 2020 ingestemd met het ingediende herstelplan.

Korten van pensioenen

Momenteel is er veel te doen omtrent het al dan niet korten van pensioenaanspraken. Op basis van de huidige regelgeving is korten aan de orde indien de actuele dekkingsgraad lager is dan de kritische dekkingsgraad. Deze korting mag worden verspreid over een periode van maximaal 10 jaren en is, met uitzondering van het deel dat reeds in het eerste jaar is verwerkt, voorwaardelijk. Daarnaast geldt dat pensioenfondsen, die na vijf achtereenvolgende jaren nog niet voldoen aan het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV), zodanige maatregelen moeten nemen dat de actuele dekkingsgraad weer op het minimale niveau komt. Een dergelijke korting is onvoorwaardelijk, maar mag ook worden gespreid over een maximale periode van 10 jaren.

Minister Koolmees heeft in zijn brief aan de Tweede Kamer (d.d. 19 november 2019) aangekondigd gebruik te maken van zijn ministeriële bevoegdheid (artikel 142 PW) om pensioenfondsen een tweetal vrijstellingen te verlenen. Allereerst wordt de termijn om te herstellen tot het vereist eigen vermogen - onder voorwaarden - verlengd van 10 naar 12 jaar. Pensioenfondsen die gebruik willen maken van deze vrijstelling dienen een actuele dekkingsgraad te hebben van minimaal 90% en in hun herstelplan de keuze - om gebruik te maken van de vrijstelling - te onderbouwen, rekening houdend met de evenwichtige belangenafweging. Deze pensioenfondsen dienen hun deelnemers te informeren over de gemaakte keuzes en de gevolgen voor de premie, opbouw, ambitie en de financiële positie van het pensioenfonds in de komende jaren

Daarnaast geldt dat vrijstelling is verleend van het zesde meetmoment voor de zogenaamde MVEV-korting tot 31 december 2020. Dit betekent dat pensioenfondsden die ultimo 2019 een dekkingsgraad hebben die onder het minimaal vereist vermogen ligt, geen korting hoeven door te voeren. Aan deze vrijstelling zijn geen aanvullende voorwaarden verbonden.

Op basis van de huidige wetgeving bereikt het fonds op 31 december 2020 het zesde meetmoment zodat in 2021, zonder een verdere vrijstelling, naar aller waarschijnlijkheid een korting doorgevoerd moet gaan worden. In 2020 zal het bestuur alvast een keuze gaan maken over het aantal jaren waarover de eventuele korting verspreid zal gaan worden. Hierbij zal een (evenwichtige) afwegingen over de verschillende groepen deelnemers in acht worden genomen.

Coronavirus

Het uitbreken van het Coronavirus en de preventieve maatregelen genomen door de overheid zorgen voor grote economische onzekerheid op ten minste de korte termijn en waarschijnlijk ook de langere termijn. De crisis heeft grote effecten op de financiële markten. De aandelenkoersen zijn flink gedaald door de onzekerheid rondom het virus. Ook de rente blijft aanhoudend laag. Het pensioenfonds merkt hiervan de financiële gevolgen. De dekkingsgraad is fors gedaald, maar niet zodanig dat er naar het oordeel van het bestuur zorgen zijn over de continuïteit van het pensioenfonds. Het pensioenfonds monitort de ontwikkelingen en neemt waar nodig actie. Eventuele bijsturing vindt plaats binnen het bestaande beleggingsbeleid.

In de volgende tabel wordt de invloed van de rente en het behaalde rendement getoond op de actuele dekkingsgraad. De tabel geeft een indicatie van de gevolgen van veranderingen in rente en rendement op zakelijke waarden (aandelen en onroerend goed) op de dekkingsgraad. De beginsituatie is gebaseerd op de hoogte van de actuele dekkingsgraad per eind 2019.

Rentewijziging

	-/- 1,50%	-/- 1,00%	-/- 0,50%	0%	0,50%	1,00%	1,50%
-50%	70,10%	72,50%	75,10%	77,90%	80,80%	83,80%	87,00%
-25%	77,10%	80,40%	83,90%	87,60%	91,50%	95,60%	100,00%
-10%	81,30%	85,10%	89,10%	93,40%	98,00%	102,70%	107,80%
0%	84,10%	88,30%	92,60%	97,30%	102,30%	107,50%	112,90%
10%	87,00%	91,40%	96,20%	101,20%	106,60%	112,20%	118,10%
25%	91,20%	96,10%	101,40%	107,10%	113,00%	119,30%	125,90%
50%	98,20%	104,00%	110,20%	116,80%	123,80%	131,10%	138,80%

De ontwikkelingen zijn op dit moment nog zeer onzeker en onderhevig aan veranderingen. Aangezien deze situatie niet kon worden voorzien op balansdatum is de eventuele impact hiervan op het pensioenfonds niet verwerkt in de jaarrekening per 31 december 2019.

Gegeven de hoge mate van onzekerheid over de ontwikkeling van de Corona-crisis is het ook niet mogelijk een redelijke schatting te geven van de impact hiervan op het pensioenfonds. Per eind april was de actuele dekkingsgraad 85,15%.

Pensioenakkoord

In juni 2019 hebben het kabinet en sociale partners een principeakkoord bereikt over de vernieuwing van het pensioenstelsel. Hoewel er sprake is van een akkoord, dienen veel zaken in de komende jaren nader te worden uitgewerkt. Het fonds houdt de ontwikkelingen nauwgezet in de gaten en zal zich zoveel mogelijk voorbereiden op de wijzigingen die aanstaande zijn. Hierbij speelt ook de eventuele overgang naar een bedrijfstakpensioenfonds een rol

Geldrop, 12 juni 2020

Stichting Pensioenfonds Coram

Ir. P. Hulshof MBA (voorzitter)

R.A.M. Rosenau (secretaris)

Mevr. J. Cats

Mevr. S. Smits

Stichting Pensioenfonds Coram

Jaarrekening 2019

4 JAARREKENING

4.1 Balans

(na bestemming van het saldo van baten en lasten)

(* € 1.000)	Ref.	31 december 2019	31 december 2018
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds	1.		
Aandelen		29.447	23.457
Vastrentende waarden		44.507	38.680
		73.954	62.137
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	2.	1.375	1.185
Vorderingen en overlopende activa	3.		
Premies		131	61
Verzekeringsmaatschappijen		213	457
Overige		2	12
		346	530
Overige activa	4.		
Liquide middelen		123	215
Totaal activa			
		75.798	64.067

(* € 1.000)	Ref.	31 december 2019	31 december 2018
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	5.		
Risicoreserve		16.018	14.329
Algemene reserve		<u>-18.102</u>	<u>-17.497</u>
		-2.084	-3.168
Technische voorzieningen	6.		
Voorziening pensioenverplichtingen		77.736	67.077
Overige schulden en overlopende passiva	7.	146	158
Totaal passiva		<u>75.798</u>	<u>64.067</u>

4.2 Staat van baten en lasten

(* € 1.000)	Ref	2019	2018
BATEN			
Premiebijdragen van werkgever en werknemers	8	1.879	1.809
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	9	12.009	-2.314
Overige baten	10	122	216
		<u>14.010</u>	<u>-289</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	11	-1.658	-1.577
Pensioenuitvoeringskosten	12	-309	-290
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor rekening van het pensioenfonds	13		
Pensioenopbouw		-1.747	-1.630
Rentetoevoeging		157	169
Onttrekking pensioenuitkeringen		1.662	1.568
Onttrekking uitvoeringskosten		42	40
Wijziging marktrente		-10.921	-2.914
Overdracht van rechten		279	163
Wijziging overlevingstafels		-	722
Overige mutaties		-131	81
Wijziging grondslagen		<u>-</u>	<u>-</u>
		-10.659	-1.801
Saldo overdracht van rechten	14	-242	-146
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	15	190	128

Overige lasten	16	-248	-112
		<u>-12.926</u>	<u>-3.798</u>
Saldo van baten en lasten		1.084	-4.087

4.3 Bestemming van het saldo van baten en lasten

(* € 1.000)	2019	2018
Risicoreserve	1.689	-415
Algemene reserve	-605	-3.672
	1.084	-4.087

4.4 Kasstroomoverzicht

(* € 1.000)	2019	2018
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premies	1.809	2.244
Ontvangen waardeoverdrachten	12	29
Betaalde pensioenuitkeringen	-1.687	-1.577
Betaalde waardeoverdrachten	-253	-176
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	228	61
Betaalde premies herverzekering	-110	-112
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-298	-283
Overige	6	4
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-293	190
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Verkopen en aflossingen van beleggingen	8.757	9.131
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	272	167
Aankopen beleggingen	-8.746	-9.975
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-82	-77
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	201	-754
Mutatie liquide middelen	-92	-564
Verloop liquide middelen		
Stand 1 januari	215	779
Stand 31 december	123	215
Mutatie liquide middelen	-92	-564

4.5 Toelichting behorende tot de jaarrekening

4.5.1 Inleiding

Stichting Pensioenfonds Coram ('het fonds'), statutair gevestigd te Geldrop, is opgericht op 23 augustus 1977. De laatste statutenwijziging was op 24 maart 2017. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41087291.

Het fonds is een ondernemingspensioenfonds en stelt zich ten doel het verlenen van pensioenen aan deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden van de aangesloten ondernemingen en aan hen, die door de arbeid van bedoelde deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden worden of werden onderhouden.

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling.

4.5.2 Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ610).

Het bestuur heeft op 12 juni 2020 de jaarrekening opgemaakt.

4.5.3 Grondslagen voor de waardering

Algemeen

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden Euro's.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van voorgaand jaar, met uitzondering van de toegepaste stelselwijzigingen zoals opgenomen in paragraaf "stelselwijzigingen" alsmede de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in paragraaf "schattingswijzigingen".

Stelselwijzigingen

In 2019 is geen sprake van stelselwijzigingen

Schattingswijzigingen

In 2019 is geen sprake van schattingswijzigingen

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk kunnen worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Door het bestuur gevormde oordelen bij toepassing van de grondslagen die belangrijke gevolgen hebben voor de jaarrekening, en schattingen die een aanmerkelijk risico in zich bergen van materiële aanpassingen in het volgende jaar zijn vermeld in de toelichting.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de rekening van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar Euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

(* € 1.000)	31-12-2019	31-12-2018
GBP	€ 1,1812	€ 1,10920
JPY	€ 0,008204	€ 0,00794
USD	€ 0,89184	€ 0,87097

Foutenherstel

Indien een materiële fout na de vaststelling van de jaarrekening wordt geconstateerd, wordt deze middels een retrospectieve verwerking hersteld. Dit houdt in dat het eigen vermogen aan het einde van het voorafgaande boekjaar wordt herrekend alsof de fout niet heeft plaatsgevonden. Het verschil tussen het eigen vermogen aan het eind van het voorafgaande boekjaar voor en na herrekening, wordt vervolgens verwerkt als een rechtstreekse mutatie van het eigen vermogen aan het begin van het huidige boekjaar.

De bate of last als gevolg van een eventueel herstel van een niet-materiële fout wordt verwerkt in de winst-en-verliesrekening van het huidige boekjaar.

Het pensioenfonds heeft in de jaarrekening van het huidige boekjaar geen foutenherstel toegepast.

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Er wordt door het pensioenfonds niet belegd in premiebijdragende ondernemingen. Er zijn geen beleggingen uitgeleend.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

De actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde, van niet beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is bepaald door de uitgevende instelling.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoersen.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto kasstromen (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijd.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme waarderingsmodellen.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die classificeren als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen.

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Vorderingen en overlopende activa

Voor zover noodzakelijk is een voorziening voor oninbaarheid in mindering gebracht. Vorderingen en overlopende activa worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds en risico deelnemers en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen. In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet

minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit financieel toetsingskader (nFTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Risicoreserve

De risicoreserve wordt aangehouden als buffer voor neerwaartse koersfluctuaties van beleggingen. De omvang van deze reserve is gelijk aan het Vereist Eigen Vermogen aan de hand van de standaardtoets van DNB.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt conform de fondsgrondslagen gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (indexatie)toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op de balansdatum geldende pensioenreglementen en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of de opgebouwde pensioenaanspraken worden geïndexeerd. Alle per balansdatum bestaande indexatiebesluiten (ook voor indexatiebesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van onderstaande actuariële grondslagen en veronderstellingen. De actuariële grondslagen 2019 zijn gelijk aan de actuariële grondslagen 2018.

- ✓ Rentetermijnstructuur per 31 december zoals gepubliceerd door DNB;
- ✓ Volgens de Prognosetafel AG 2018 (zoals gepubliceerd door het AG).
- ✓ Er wordt rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de werkende en de totale bevolking door toepassing van de Willis Towers Watson 2016 ervaringssterfte;
- ✓ Het nabestaandenpensioen is gebaseerd op een bepaald partnersysteem;
- ✓ Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw;

- ✓ Kostenopslag ter grootte van 2,5% van de voorziening voor pensioenverplichtingen in verband met toekomstige administratie- en excassokosten;
- ✓ De voorziening voor niet ingegaan wezenpensioen wordt vastgesteld op 1% van de voorziening van niet ingegaan partnerpensioen.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals herverzekering

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het fonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

4.5.4 Grondslagen voor de resultaatbepaling

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtsreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgever en werknemers

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

De premiebaten in het boekjaar zijn gebaseerd op de definitieve loonsomopgaven van de werkgever.

Beleggingsresultaten

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van

beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor de pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 2,5% van de pensioenaanspraken en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 2,5% van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Mutatie technische voorzieningen uit hoofde van wijziging actuariële uitgangspunten heeft betrekking op de aanpassing van de sterftetafels. Voor verdere toelichting wordt verwezen naar de toelichting in de grondslagen inzake schattingswijzigingen.

Overige wijzigingen

De onder deze post opgenomen mutaties van de voorziening hebben betrekking op de kanssystemen.

Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Premies herverzekering

De risico's voortvloeiend uit weduwen-, wezen- en arbeidsongeschiktheidstoezeggingen zijn herverzekerd bij Zwitserleven.

4.5.5 Grondslagen kasstroomoverzicht

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is conform de directe methode opgesteld. Dit houdt in dat alle ontvangsten en uitgaven ook als zodanig worden gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenuitvoeringsactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

4.5.6 Toelichting op de balans

Beleggingen voor risico van het pensioenfonds (1)

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum. Dit betreffen directe beursnoteringen.

Aandelen

(* € 1.000)	2019	2018
Stand per 1 januari	23.457	26.742
Aankopen	2.129	3.363
Verkopen	-2.035	-4.307
Herwaardering	5.896	-2.341
Stand per 31 december	29.447	23.457

De aandelenbeleggingen kunnen als volgt worden gecategoriseerd:

(* € 1.000)	2019	2018
Beleggingsinstellingen	29.447	23.457
Stand per 31 december	29.447	23.457

Vastrentende waarden

(* € 1.000)	2019	2018
Stand per 1 januari	38.680	36.964
Aankopen	6.617	6.612
Verkopen	-6.722	-4.824
Herwaardering	5.932	-72
Stand per 31 december	44.507	38.680

De beleggingen in vastrentende waarden kunnen als volgt worden gecategoriseerd:

(* € 1.000)	2019	2018
Beleggingsinstellingen	44.507	38.680
Stand per 31 december	44.507	38.680

Op basis van het zogenaamde doorkijkprincipe kunnen de beleggingen als volgt worden onderverdeeld:

(* € 1.000)	2019	2018
Aandelen	24.655	19.744
Vastgoed	4.598	3.447
Vastrentende waarden	7.731	6.170
Producten voor renteafdekking	35.194	32.677
Derivaten	1.871	99

Stand per 31 december

74.049

62.137

Voor de meerderheid van de beleggingen is sprake van objectief vast te stellen frequente marktnoteringen. Voor bepaalde beleggingen zijn deze niet beschikbaar en vindt waardering plaats op basis van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten en het gebruik van schattingen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingmethoden dienen de beleggingen te worden ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- Niveau 2: De actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van deze indeling (gebaseerd op het doorkijkprincipe) kan de beleggingsportefeuille als volgt worden samengevat:

(* € 1.000)	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Totaal
Vastgoed				
Indirecte beleggingen (via fondsen)	4.598	-	-	4.598
Aandelen				
Aandelen				
Private Equity				
Indirecte beleggingen (via fondsen)	24.655	-	-	24.655
Vastrentende waarden				
Staatobligaties				
Bedrijfsobligaties				
Indirecte beleggingen (via fondsen)	42.926	-	-	42.926
Overige beleggingen				
Derivaten	-177	2.048	-	1.871
Kortlopende vorderingen en liquide middelen				
Totaal	72.001	2.048	-	74.049
Waarvan verantwoord onder liquide middelen	95	-	-	95
Totaal beleggingen	71.906	2.048	-	73.954

Alle beleggingen zijn uitgeleend, er zijn geen gelden belegd in de premiebijdragende onderneming.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen (2)

(* € 1.000)	2019	2018
Garantiecontract	1.375	1.185

Het aandeel van herverzekeraars in technische voorzieningen is contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur van de actuele nominale marktrente per 31 december zoals gepubliceerd door DNB.

Het betreft nominale pensioenen uit een oude herverzekeringsovereenkomsten met Aegon en Nationale Nederlanden (753) en de herverzekering bij arbeidsongeschiktheid bij Zwitserleven (622). Op basis van de kredietwaardigheid van beide eerste genoemde verzekeraars is geen afslag voor het kredietrisico opgenomen. Met de herverzekeraar is een resultaatdeling overeengekomen.

De onderstaande toezeggingen zijn herverzekerd.

Toezegging	Herverzekerd
Tijdsevenredig OP, NP en WzP	Van een aantal gecedeerde polissen bij AEGON uit de periode voor 1 januari 1997: ✓ volledige langleven risico ✓ volledige beleggingsrisico

Vorderingen en overlopende activa (3)

(* € 1.000)	2019	2018
Overige	2	12
Premies	131	61
Verzekeringmaatschappijen	213	457
Stand per 31 december	346	530

Alle overige vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Overige activa (4)

(* € 1.000)	2019	2018
Liquide middelen	123	215

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

Stichtingskapitaal en reserves (5)

Risicoreserve

(* € 1.000)	2019	2018
Stand per 1 januari	14.329	14.744
Resultaat boekjaar	1.689	-415
Stand per 31 december	16.018	14.329

Het bestuur heeft besloten een risicoreserve te vormen ter grootte van het vereist eigen vermogen.

Algemene reserve

(* € 1.000)	2019	2018
Stand per 1 januari	-17.497	-13.825
Resultaat boekjaar	-605	-3.672
Stand per 31 december	-18.102	-17.497

Solvabiliteit

(* € 1.000)	2019	2018
Aanwezig eigen vermogen	-2.084	-3.168
Minimaal vereist eigen vermogen	3.187	2.749
Vereist eigen vermogen	16.018	14.329

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model.

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:

	2019	2018
Nominale dekkingsgraad	97,3%	95,3%
Reële dekkingsgraad	76,6%	81,7%
Beleidsdekkingsgraad	95,0%	100,2%

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden.

Als de beleidsdekkingsgraad lager is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad, bevindt het fonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad, maar wel tenminste gelijk is aan de minimaal vereiste dekkingsgraad, bevindt het fonds zich in een situatie van reservetekort.

De solvabiliteit van het fonds is niet toereikend. Er is zowel sprake van een reservetekort als van een dekkingstekort.

De dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

Ontwikkeling dekkingsgraad (in%)	Gerealiseerd	Volgens herstelplan
Stand per 1 januari	95,3%	94,7%
Premie	-0,1%	-0,3%
Uitkeringen	-0,1%	-0,1%
Indexering	0,0%	0,0%
Renteverandering	-13,4%	0,0%
Overrendement	18,1%	3,9%
Wijziging grondslagen	0,0%	0,0%
Overige	-2,5%	-0,1%
Stand per 31 december	97,3%	98,1%

Herstelplan

Vanwege het reservetekort geldt voor het fonds een herstelplan. Dit herstelplan is op 29 maart 2020 bij DNB ingediend en door DNB op 4 juni 2020 ongewijzigd goedgekeurd.

De belangrijkste maatregelen uit het herstelplan zijn:

- Geen toeslagverlening tot een beleidsdekkingsgraad van 110% is bereikt en vervolgens een beperkte toeslagverlening tot het niveau bereikt is waarop ook naar verwachting toekomstbestendig volledige indexatie kan worden verleend. Dat ligt iets hoger (124,0%) dan het niveau van het vereist eigen vermogen (120,6%).

Een nadere toelichting op het herstelplan is opgenomen in het bestuursverslag in paragraaf 3.8.

Technische voorzieningen (6)

(* € 1.000)	2019	2018
Eigen beheer	76.361	65.892
Herverzekeringsdeel	1.375	1.185
Stand per 31 december	77.736	67.077

Het mutatieoverzicht voor de voorziening voor pensioenverplichtingen is als volgt:

(* € 1.000)	2019	2018
Stand per 1 januari	67.077	65.276
Pensioenopbouw	1.747	1.630
Rentetoevoeging	-157	-169
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-1.662	-1.568
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-42	-40
Wijziging marktrente	10.921	2.914
Technisch resultaat	427	425
Saldo van inkomende en uitgaande waardeoverdrachten	-279	-163
Mutaties	-260	-452
Mutatie herverzekering	-36	-54
Wijziging excasso kosten	-	-
Wijziging overlevingstafels	-	-722
Stand per 31 december	77.736	67.077

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten lasten.

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën van deelnemers als volgt samengesteld:

(* € 1.000)	2019	2018
Actieve en arbeidsongeschikte deelnemers	26.421	23.508
Gewezen deelnemers	24.455	18.767
Pensioengerechtigden	26.860	24.802
Spaarfonds	-	-
Stand per 31 december	77.736	67.077

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De hoofdpensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,738% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan 12 maandsalarissen plus

vakantietoelage onder aftrek van een franchise. De franchise wordt jaarlijks vastgesteld. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is mogelijk voor alle werknemers met een arbeidsovereenkomst. Jaarlijks beslist het bestuur van het fonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kwalificeert de pensioenregeling als een uitkeringsovereenkomst.

Toeslagverlening

Het Bestuur heeft in 2019 besloten om, gezien de financiële situatie van het fonds en het van kracht zijnde herstelplan, de pensioenaanspraken van actieven resp. inactieven niet aan te passen. Per 1 januari 2018 zijn de rechten van de actieven en inactieven eveneens niet verhoogd.

Op de pensioenaanspraken en pensioenrechten wordt voorwaardelijk toeslag verleend met als maatstaf de prijsinflatie. De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur en is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Er bestaat geen recht op toeslagen en er wordt hiervoor geen reserve aangehouden. Er zal alleen toeslagverlening plaats kunnen vinden, voor zover dit toekomstbestendig is. Dat wil zeggen dat de financiële positie van het pensioenfonds zodanig is dat het te verlenen toeslagpercentage ook naar verwachting in de toekomst uitgekeerd zal kunnen worden. De grens voor volledige toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld zodanig dat deze voldoet aan de eis van toekomstbestendigheid.

Indien in een jaar de beleidsdekkingsgraad hoger is dan de grens voor volledige toeslagverlening zal het fonds overgaan tot inhaaltoeslagen en herstel van kortingen. Een herstel van gemiste toeslagen of kortingen vindt plaats indien de afgelopen 10 jaar in één of meerdere jaren geen volledige toeslag is verleend of een korting is toegepast.

Niet verleende toeslagen t.o.v. prijsontwikkelingen hebben zich sinds 2015 als volgt voltrokken:

In %	2020	2019	2018	2017	2016
Indexatie per 1 januari	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Consumentenprijsindex afgeleid *	1,6%	1,5%	1,5%	0,0%	0,4%
Verschil	-1,6%	-1,5%	-1,5%	-0,0%	-0,4%

* Dit wordt gemeten over de periode september n-2 tot september n-1.

Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen

De mutatie van de voorziening als gevolg van de aanpassing van actuariële grondslagen in het verslagjaar wordt in de staat van baten en lasten opgenomen.

Overige schulden en overlopende passiva (7)

(* € 1.000)	2019	2018
Adviseurs en controlekosten	65	59
Niet te traceren pensioengerechtigden	33	61
Loonheffing	30	30
Overige schulden	18	8
Stand per 31 december	146	158

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4.5.7 Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:

(* € 1.000)	2019		2018
Voorziening pensioenverplichtingen	77.736	(a)	67.077
Buffers:			
S1 Renterisico	2.064		3.046
S2 Risico zakelijke waarden	11.153		9.680
S3 Valutarisico	2.414		1.986
S4 Grondstoffenrisico	-		-
S5 Kredietrisico	5.316		4.185
S6 Verzekeringstechnisch risico	2.716		2.344
S10 Actief beheerrisico	-		-
Correlatie-effect	-7.645		-6.950
Totaal S (vereiste buffers)	16.018	(b)	14.291
Vereist vermogen	93.754	(a+b)	81.368
Aanwezig vermogen	75.652		63.909
Tekort	18.102		17.459

Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds de standaardmethode toe. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- ✓ Beleggingsbeleid;
- ✓ Premiebeleid;
- ✓ Herverzekeringsbeleid;
- ✓ Toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in periodiek door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's.

Onderstaand de mandaten:

Beleggingscategorie	Mandaat	Stijl
Matching portefeuille		
<i>Staatsobligaties / LDI fondsen</i>	<i>BNP</i>	<i>passief</i>
<i>Bedrijfsobligaties</i>	<i>BNP</i>	<i>actief</i>
Beleggingscategorie	Mandaat	Stijl
Return portefeuille		
Vastrentende waarden		
<i>High Yield obligaties</i>	<i>BNP</i>	<i>actief</i>
<i>Emerging market debt</i>	<i>BNP</i>	<i>passief</i>
Zakelijke waarden	BNP	passief
	Northern Trust	passief
Vastgoed	BNP	passief
Cash	BNP	

Marktrisico

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en omvat het prijs(koers)risico, valutarisico en het renterisico. De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op regelmatige basis aan de hand van de rapportages van BNP Paribas Asset Management en EYM bewaakt door het de beleggingscommissie in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De beleggingscommissie legt hierover vervolgens verantwoording af in het bestuur.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico kan worden gemitigeerd door diversificatie. In aanvulling hierop kan het prijsrisico worden gehedged door het gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

De segmentatie van de aandelen naar sectoren en regio's is als volgt:

	2019	2018
Aandelen (sectoren)		
Consumentenproducten	7.743	6.253
Financiële instellingen	5.417	3.910
Communicatie	3.429	2.664
Technologie	3.642	2.492
Industrie	2.076	1.654
Energie	1.315	1.112
Basic Materials	933	847
Openbare voorzieningen	808	726
Overig	4.084	3.799
	29.447	23.457

	2019	2018
Aandelen (regio)		
Noord Amerika	14.487	10.871
Europa, euro	2.367	1.907
Europa, non-euro	2.050	1.724
Japan	1.899	1.525
Azië	1.626	1.374
China	1.328	887
Azië Pacific, ex Japan	859	728
Latijns-Amerika	442	366
Afrika	175	194
Oost Europa	194	94
Overig	4.020	3.787
	29.447	23.457

Risico zakelijke waarden

Actief beheer risico

Het actief beheer risico als onderdeel van het vereist eigen vermogen heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nagestreefde portefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel) portefeuille vastgelegde benchmark.

Valutarisico

Het totaalbedrag dat niet in euro's is belegd bedraagt ultimo jaar circa 40.357 (2018: 31.745). Besloten is om overwegend te beleggen in Euro gerelateerde beleggingen of

beleggingsfondsen, waarin het valutarisico is afgedekt. Indien in de beleggingsfondsen toch valutarisico aanwezig is, dan wordt de exposure naar US dollars, Britse ponden en Japanse yen afgedekt. De exposure naar Hong Kong dollars worden in de afdekking van de US dollars meegenomen (hoge correlatie tussen beide valuta). De beleggingen in Emerging Markets Debt en Equity luiden overwegend in lokale valuta's. Besloten is om het valutarisico van Emerging Markets landen, die niet luiden in USD, GBP, USD, niet af te dekken en te anticiperen op appreciatie van de lokale valuta. De beleggingscategorieën die onder het valutabeleid vallen zijn: bedrijfsobligaties, emerging markets obligaties en High Yield obligaties, aandelen volwassen markten, aandelen emerging markets en vastgoed.

De beleggingen in vreemde valuta kunnen per valuta als volgt worden gespecificeerd:

(* € 1.000)	2019	2018
GBP	2.209	1.057
JPY	1.899	1.545
USD	25.910	21.275
Overig	10.339	7.868
Totaal	40.357	31.745

De beleggingen in vreemde valuta kunnen per valuta als volgt worden onderverdeeld naar beleggingscategorie:

(* € 1.000)	GBP	JPY	USD	Overig
Vastgoed	1.065	82	506	942
Aandelen	997	1.817	13.764	5.756
Vastrentende waarden	147	-	11.640	3.641
Totaal	2.209	1.899	25.910	10.339

Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

In jaren	2019	2018
Duration vastrentende waarden (excl. derivaten)	10,5	9,7
Duration totale beleggingen (incl. derivaten)	9,5	8,9
Duration van de pensioenverplichtingen	20,3	19,0

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de

waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt. Uitgangspunt van het strategische beleggingsbeleid is een renteafdekking van 50%. De bandbreedte voor de rente afdekking is 45% - 55%.

De duration van de vastrentende waarden, derivaten en cash kan als volgt worden weergegeven:

(* € 1.000)	Totaal
0-1 jaar	2.869
1-3 jaar	3.488
3-5 jaar	4.795
5-7 jaar	5.516
7-10 jaar	5.909
10-15 jaar	4.321
15-20 jaar	2.908
20-25 jaar	7.239
25-30 jaar	5.652
30-35 jaar	1.064
35-40 jaar	875
40-45 jaar	229
45-50 jaar	108
50-60 jaar	-
60-70 jaar	-
70-80 jaar	-
80-90 jaar	-
90-100 jaar	-

Ultimo december 2019 is het renterisico voor ca. 50,4% afgedekt op basis van de DNB/UFR. Het pensioenfonds heeft er expliciet voor gekozen om afdekking op deze manier te baseren. In 2020 zal, naar nu kan worden voorzien het renterisico voor circa 50% afgedekt blijven.

Kredietrisico

Het kredietrisico, dat wordt gelopen met betrekking tot de financiële instrumenten, bestaat uit het mogelijke verlies dat zal ontstaan wanneer de tegenpartij in gebreke blijft haar contractuele verplichtingen na te komen. Dit risico wordt in beginsel beperkt door gebruik te maken van kredietlimieten per bedrijfstak en per tegenpartij.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

(* € 1.000)	2019	2018
AAA	8.000	7.129
AA	11.328	10.500
A	6.022	4.962
BBB	11.111	9.952
Lager dan BBB	4.762	4.228
Derivaten	1.591	350
Geen rating en cash	1.693	1.559
	44.507	38.680

Herverzekeringsovereenkomsten worden alleen aangegaan met onder toezicht staande Nederlandse verzekeraars of internationale herverzekeraars met een rating van tenminste A.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Inzake het liquiditeitsrisico kan het volgende worden gemeld:

- ✓ De eerste jaren zullen de inkomende premies het niveau van de uitkeringen overtreffen;
- ✓ Ultimo 2019 zijn er voldoende beleggingen, die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's)

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden en arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Het **langlevensrisico** is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van AG-prognosetafel 2018 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Het **overlijdensrisico** betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds nog geen voldoende voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Het **arbeidsongeschiktheidsrisico** betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ("schadereserve"). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Het fonds heeft arbeidsongeschiktheids- en overlijdensrisico op risicobasis herverzekerd bij een externe, onder toezicht van DNB staande verzekeringsmaatschappij. De herverzekeringsovereenkomsten zijn eind 2016 geëxpireerd en verlengd voor een nieuwe periode van 3 jaar. Met de herverzekeraar is een resultatendeling overeengekomen.

Het **toeslagrisico** omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten). Echter, dit is afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het fonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruikgemaakt van een benaderingswijze.

De nominale rente kan worden verminderd met een bepaald (vast) percentage dat de toeslagambitie op lange termijn weergeeft. Ook kan gebruik worden gemaakt van de verwachte loon- of prijsinflatie (afhankelijk van de bepalingen omtrent toeslagverlening in het reglement).

Het fonds heeft deze risico's overwogen en verwerkt in de buffer voor het verzekeringstechnisch risico ultimo 20188.

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van **concentratierisico**. Om te bepalen welke posten hieronder vallen moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Dit betreft per 31 december 2019 de volgende posten:

Sectoren	2019
Overheid	20.224
Consumentenproducten	12.949
Financiële instellingen	11.487
Communicatie	6.058
Technologie	4.416

Industrie	3.478
Energie	2.554
Openbare voorzieningen	2.100
Derivaten	2.051

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van leningen die sterk sector gebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur onder meer aan de hand van SLA-rapportage en de ISAE 3402 verklaringen.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

Gevoeligheidsanalyse

De buffer voor het renterisico moet een daling van de rentetermijnstructuur, de rente waarmee de verplichtingen contant worden gemaakt, kunnen opvangen. Deze daling komt overeen met een stijging van de TV van 2.909. Daartegenover mag echter rekening gehouden worden met een daling van de actuele rente van de obligaties. Deze daling leidt tot een stijging van de obligaties met 845. De stijging van de TV eigen risico overtreft de stijging van de obligaties met 2.064. De benodigde buffer voor het renterisico bedraagt diensgevolge 2.064.

Specifiek financiële instrumenten

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt tevens gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt, dat derivaten uitsluitend worden gebruikt inzake risicobeheersing en efficiënt portefeuillebeheer. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten hoofdzakelijk om de rente- en valutarisico's af te dekken. Een van de belangrijkste risico's bij derivaten is het tegenpartijrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen.

Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat zoveel mogelijk wordt gewerkt met onderpand. Het pensioenfonds heeft alleen valutatermijncontracten op eigen naam staan. De rentederivaten worden gehanteerd door de vermogensbeheerder binnen de LDI-fondsen.

4.5.8 Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

De volledig in herverzekering gegeven risico's zijn de risico's van overlijden met betrekking tot het wezenpensioen, de verzekering van het risicokapitaal en de risico's van arbeidsongeschiktheid met betrekking tot de premievrijstelling. De aan de herverzekeraar verschuldigde premie komt ten laste van het fonds. Met de herverzekeraar is een (technische) winstdelingsregeling overeengekomen. Deze winstdeling loopt over de periode 2017 tot en met 2019 en bedraagt EUR 44. Deze vordering is op de balans opgenomen onder de vorderingen op verzekeringsmaatschappijen. In 2019 is er een negatieve correctie geweest over de reeds verantwoorde winstdeling over de periode 2012-2016 van EUR 181. Het saldo van deze beide bedragen betreft een last van € 137, deze last is in de staat van baten en lasten verwerkt onder de overige lasten. Met de herverzekeraar is een nieuwe regeling overeengekomen, deze loopt over de periode 2020 tot en met 2022.

4.5.9 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het fonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met bestuurders

De bestuurders ontvangen geen bezoldiging.

Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Inzake de uitvoeringsovereenkomst tussen fonds en werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling is het volgende relevant:

- ✓ De Werkgever is verplicht deelnemers bij de Stichting aan te melden en bij uitdiensttreding af te melden en de voor uitvoering benodigde gegevens en mutaties in deze gegevens aan de Stichting te leveren.
- ✓ De Werkgever verzoekt aan de aspirant deelnemer de hiervoor genoemde gegevens bij de Stichting in te leveren. Mutaties in het deelnemersbestand worden door de Werkgever periodiek aan de Stichting doorgegeven.
- ✓ De Werkgever informeert de Stichting binnen 10 dagen over een wijziging van de pensioenovereenkomst. De informatie dient schriftelijk te worden verstrekt en een volledige opsomming te bevatten van de overeen gekomen wijzigingen.

4.5.10 Toelichting op de staat van baten en lastenPremiebijdragen van werkgever en werknemers (8)

(* € 1.000)	2019	2018
Werkgever	1.781	1.715
Werknemers	98	94
	1.879	1.809

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 29,5% (2018: 29,5%) van de som van de pensioengrondslagen.

Kostendekkende premie

(* € 1.000)	2019	2018
Zuiver kostendekkende premie	2.526	2.382
Gedempte premie	1.695	1.644
Ontvangen (feitelijke) pensioenpremie	1.879	1.809

Op basis van de in de ABtN beschreven methodiek dient een premie te worden ontvangen in 2019 ter grootte van 1.695. De door het pensioenfonds ontvangen pensioenpremie van 1.879 is hoger dan de conform de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABtN) vastgestelde gedempte premie.

Samenstelling zuiver kostendekkende premie en feitelijke premie :

(* € 1.000)	
1. Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	1.862
2. Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	397
3. Opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten	267
4. Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van de geformuleerde ambitie en de afgesproken wijze van financieren)	0
5. Kostendekkende premie = 1 + 2 + 3 + 4	2.526
6. Bijdrage aan herstel van de dekkingsgraad	-647
7. Feitelijke premie = 5 + 6	1.879

Gedempte kostendeekkende premie:

(* € 1.000)	
1. Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking tijdens het boekjaar in verband met de aangroei van pensioenverplichtingen	878
2. Opslag voor het bij de aangroei van pensioenverplichtingen behorende vereist eigen vermogen	187
3. Opslag voor de bij de aangroei van de pensioenverplichtingen behorende uitvoeringskosten	267
4. Actuarieel benodigde premie met betrekking tot de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (met inachtneming van de geformuleerde ambitie en de afgesproken wijze van financieren)	363
5. Gedempte kostendeekkende premie = 1 + 2 + 3 + 4	1.695

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds (9)

(* € 1.000)	2019	2018
Dividenden	114	94
Herwaarderingsresultaten	11.828	-2.414
Intrest	148	129
Kosten toegerekend aan beleggingen	-81	-123
	12.009	-2.314

Het totaal van de geschatte transactiekosten in 2019 bedraagt 127 circa 27 meer dan in 2018. Deze schatting is gebaseerd op een opgave van de vermogensbeheerder.

Overige baten (10)

(* € 1.000)	2019	2018
Uitkering uit hoofde van herverzekering:		
Ouderdomspensioen	46	48
Partnerpensioen	39	149
Arbeidsongeschiktheidspensioen	36	18
Risicokapitaal	-	-
Overige uitkeringen	1	1
	122	216

Pensioenuitkeringen (11)

(* € 1.000)	2019	2018
Ouderdomspensioen	1.272	1.214
Partnerpensioen	378	344
Wezenpensioen en afkopen	8	19
	1.658	1.577

Pensioenuitvoeringskosten (12)

(* € 1.000)	2019	2018
Accountantskosten	30	24
Actuaris- en advieskosten	99	109
Administratiekosten	121	106
Bestuurskosten	32	25
Visitatiekosten	10	10
Verzekeringen	6	5
Overige kosten	11	11
	309	290

Honoraria accountant (Mazars Accountants N.V.)

(* € 1.000)	2019	2018
Controle van de jaarrekening	30	24
Andere niet controle diensten	-	-
	30	24

Aantal personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst.

De bestuurders ontvangen geen bezoldiging.

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuarieel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

Het Bestuur heeft in 2018 besloten om, gezien de financiële situatie van het fonds en het van kracht zijnde herstelplan, de pensioenaanspraken van actieven resp. inactieven niet aan te passen.

Per 1 januari 2019 zijn de rechten van de actieven en inactieven eveneens niet verhoogd.

Het pensioenfonds heeft geen uitgewerkt plan om de pensioenen jaarlijks te verhogen.

Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen

De benodigde rentetoevoeging aan de voorziening over 2019 is gebaseerd op de eerstejaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2018 van -/- 0,235% (2018: RTS 31 december 2017: -/- 0,260%)

Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariëel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging overlevingsgrondslagen

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële geschiktheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor de gehele bevolking als voor de populatie van het fonds. Voor de gehanteerde actuariële grondslagen wordt verwezen naar hoofdstuk 4.5.3.

De vaststelling van de toereikend van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het fonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds (13)

(* € 1.000)	2019	2018
Toename		
- Benodigde interest	-157	-169
- Benodigd voor pensioenopbouw	1.747	1.630
- Inkomende waardeoverdrachten	9	30
Afname		
- Vrijval excassokosten	42	40
- Uitgaande waardeoverdrachten/afkopen	288	-193
- Uitkeringen	1662	1.568
- Mutatie herverzekering	36	54
Wijziging		
- Wijziging marktrente	10.921	2.914
- Overige mutaties	89	165
- Technisch resultaat	427	425
- Sterfte	-349	-617
- Wijziging excasso kosten	-	-
- Wijziging overlevingstafels	-	-722
	10.659	1.801

Saldo overdracht van rechten (14)

(* € 1.000)	2019	2018
Inkomende waardeoverdrachten	11	29
Uitgaande waardeoverdrachten	-253	-175
	-242	-146

Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen (15)

(* € 1.000)	2019	2018
Mutatie boekjaar	-190	-128

Overige lasten (16)

(* € 1.000)	2019	2018
Premie herverzekering	111	112
Correctie winstdeling herverzekeraar	137	-
	248	112

De volledig in herverzekering gegeven risico's zijn de risico's van overlijden met betrekking tot het wezenpensioen, de verzekering van het risicokapitaal en de risico's van arbeidsongeschiktheid met betrekking tot de premievrijstelling. De aan de herverzekeraar verschuldigde premie komt ten laste van het fonds. Met de herverzekeraar is een (technische) winstdelingsregeling overeengekomen. Deze winstdeling loopt over de periode 2017 tot en met 2019 en bedraagt EUR 44. Deze vordering is op de balans opgenomen onder de vorderingen op verzekeringsmaatschappijen. In 2019 is er een negatieve correctie geweest over de reeds verantwoorde winstdeling over de periode 2012-2016 van EUR 181. Het saldo van deze beide bedragen betreft een last van € 137, deze last is in de staat van baten en lasten verwerkt onder de overige lasten. Met de herverzekeraar is een nieuwe regeling overeengekomen, deze loopt over de periode 2020 tot en met 2022.

4.5.11 Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

4.5.12 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABtN. Het voorstel is opgenomen in hoofdstuk 4.3.

4.5.13 Gebeurtenissen na balansdatum

Herstelplan 2020

Omdat de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2019 (94,97%) nog steeds ruim onder het vereist eigen vermogen ligt is er sprake van een reservetekort. Het fonds is hierdoor verplicht uiterlijk 1 april 2020 een actualisatie van het herstelplan in te dienen bij DNB. Stichting Pensioenfonds Coram heeft een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB op 26 maart 2020. Hieruit blijkt dat herstel, zonder indexatie, binnen een periode van 10 jaar kan plaatsvinden. DNB heeft op 4 juni 2020 ingestemd met het ingediende herstelplan.

Coronavirus

Na afloop van het verslagjaar is de wereld opgeschrikt door de verspreiding van een in potentie dodelijk en nog onbekend virus, COVID-19. Overheden hebben drastische maatregelen moeten nemen om de verspreiding van het virus onder controle te brengen. Deze maatregelen hebben zowel een forse impact op de korte termijn als op de lange(re) termijn. Voor de korte termijn betekende dit dat de economie in verschillende sectoren nagenoeg tot stilstand kwam, in veel andere sectoren werd thuiswerken de norm. Op het moment van schrijven kan geconcludeerd worden dat voor de primaire processen van het pensioenfonds adequate maatregelen zijn getroffen. Het dagelijks bestuur is goed beschikbaar geweest om tijdig maatregelen te nemen cq beleid te voeren, de uitvoeringsorganisaties (pensioenadministratie en vermogensbeheer) hebben de continuïteit van de werkzaamheden geborgd, zodat de pensioenadministratie en pensioenbetalingen zoals gebruikelijk werden uitgevoerd. Ook heeft het bestuur extra vergaderd, mede om te bespreken of het herbalanceringsbeleid in deze bijzondere

omstandigheden onverkort moest en kon worden toegepast. Door de marktontwikkelingen (forse daling aandelenkoersen en blijvende lage rente) is de financiële positie van het fonds wel verder achteruitgegaan. Per eind april was de actuele dekkingsgraad 85,15%.

Voor de langere termijn zijn de gevolgen meer onzeker. Hoe lang blijven de maatregelen en in welke vorm van kracht? Hoe groot is uiteindelijke de economische impact? Voor zover het de pensioenadministratie en betalingen betreft is er vooralsnog geen aanleiding om te veronderstellen dat deze in gevaar komen. De continuïteit daarvan lijkt geborgd. Voor zover het de financiële positie van het pensioenfonds betreft is de onzekerheid groter. Na het dieptepunt in de tweede helft van maart heeft er zich enig herstel op de aandelenmarkt voorgedaan waardoor de dekkingsgraad iets is opgelopen. Maar de economische schade is nog moeilijk in te schatten. Valt de economische activiteit langdurig terug of stil in veel sectoren dan kan een langdurige en diepe recessie het gevolg zijn met waarschijnlijk negatieve effecten op de aandelenkoersen. Anderzijds kunnen de gigantische financiële stimulansen van de overheden voor een snel herstel zorgen en mogelijk oplopende rentes (gunstig voor pensioenfondsen)

Geldrop, 12 juni 2020

Stichting Pensioenfonds Coram

Ir. P. Hulshof MBA (voorzitter)

R.A.M. Rosenau (secretaris)

Mevr. J. Cats

Mevr. S. Smits

5 OVERIGE GEGEVENS

5.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Coram te Geldrop is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2019.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Coram, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 370.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 11.100 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;

- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen), 132 (vereist eigen vermogen) en 133 (dekking door waarden).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat vanaf het eerste meetmoment 31 december 2015. Indien de beleidsdekkingsgraad het komende jaar lager uitkomt dan het niveau van de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen dan zal per 31 december 2020 een kortingsmaatregel moeten worden uitgevoerd.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Coram is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

In het kader van dit oordeel wijs ik op de ontwikkelingen na balansdatum als gevolg van de Coronacrisis, zoals die door het pensioenfonds in het jaarverslag zijn toegelicht.

Purmerend, 12 juni 2020

drs. C.G.M. Kroon AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

5.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds Coram

VERKLARING OVER DE JAARREKENING 2019

ONS OORDEEL

Wij hebben de jaarrekening 2019 van Stichting Pensioenfonds Coram (hierna ook: “het pensioenfonds”) te Geldrop gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Coram op 31 december 2019 en van de staat van baten en lasten over 2019 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2019;
2. de staat van baten en lasten over 2019; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

DE BASIS VOOR ONS OORDEEL

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Coram zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

BENADRUKKING GEVOLGEN VAN DE CORONACRISIS

Wij vestigen de aandacht op het onderdeel “Gebeurtenissen na balansdatum” op bladzijde 102 van de toelichting op de jaarrekening waarin het bestuur van het pensioenfonds toelicht wat haar inschatting is ten aanzien van de gevolgen van de Corona-crisis op het pensioenfonds. Ons oordeel is niet aangepast als gevolg van deze aangelegenheid.

MATERIALITEIT

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 370.000. De materialiteit is vastgesteld op basis van een percentage van 0,5% van de som van het stichtingskapitaal, de reserves en technische voorzieningen. Wij hebben voor deze grondslag gekozen gelet op het feit deze bepalend is bij de berekening van de (beleids-)dekkingsgraad. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn. Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 11.100 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

DE KERNPUNTEN VAN ONZE CONTROLE

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
Waardering van beleggingen De beleggingen zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds en bestaan uitsluitend uit beleggingen in beursgenoteerde beleggingsfondsen. In de toelichting op de balans per 31 december 2019 heeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van de beleggingen uiteengezet. De beoordeling van de reële waarde van deze beleggingen is significant voor onze controle.	Onze controlewerkzaamheden omvatten onder andere het: • beoordelen van de monitoring door het bestuur van de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerder; • beoordelen van de waarderingsgrondslagen en de bij de toepassing daarvan gemaakte aannames en schattingen; • beoordelen van de juiste waardering van de beleggingen door deze te valideren met externe prijsinformatie; • vaststellen dat de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen in overeenstemming met de verslaggevingsregels in de jaarrekening zijn opgenomen.

Beschrijving kernpunt	Samenvatting uitgevoerde werkzaamheden
Waardering van de technische voorzieningen De technische voorzieningen, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds, zijn gevormd ter dekking van de belangrijkste verplichtingen van het pensioenfonds. In de toelichting op de jaarrekening geeft het pensioenfonds de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer.	Bij de controle van de adequate waardering, waaronder de toereikendheid van deze voorziening, hebben wij gebruik gemaakt van de uitkomsten van de werkzaamheden van de certificerend actuaris. Om dit te kunnen doen hebben wij onder andere instructies gegeven aan de certificerend actuaris en zijn de bevindingen en het certificeringsrapport door ons met hem besproken. Door ons is tevens nagegaan of: • de administratieve basisgegevens van deelnemers, slapers en pensioengerechtigden, die door de certificerend actuaris worden gehanteerd bij het certificeren van de actuariële berekening van de technische voorziening voor pensioenverplichtingen, daarvoor geschikt zijn; • de toegepaste methodiek ter bepaling van de voorziening aanvaardbaar is, gegeven de karakteristieken van de verzekerde risico's; • de door het bestuur gebruikte aannames en schattingen in overeenstemming zijn met de gekozen actuariële grondslagen, voldoende zijn onderbouwd en juist zijn toegepast; • de interne beheersing met betrekking tot de volledigheid van de aangesloten werkgevers en deelnemers is geborgd; • de interne beheersing met betrekking tot mutatieverwerking in de pensioenadministratie is geborgd.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit het bestuursverslag en de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN INZAKE DE JAARREKENING

VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN HET BESTUUR INZAKE DE JAARREKENING

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden.

Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;

- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Rotterdam, 12 juni 2020

MAZARS ACCOUNTANTS N.V.

drs. J.A. van Muijlwijk-Duijzer RA